

Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४४०९

Title सोम पद्धति

Author α

Extent ४९ Age α

Subject सुन्न पद्धति

(सामयद्विः)

धध०१

५५०१

F-W

५५०१

द्वि। जेविंदसुतद्वि। कपिलसुतविद्याधरस्य

पत्रतिः

दकोवर्धनस्यसुतके॥

सोमपत्रतिः

वर्धन॥ द्विवरीगोवर्धनस्यसुतके

ज्योतिष- प्रथमप्रयोगे मातृश्राद्धं ॥ ब्रह्मो मातृश्राद्धं सत्रोक्तानां षोडशविजांवरणां ॥ चतुर्त्समाधानां वा ॥ त
त्र प्रयोगः ॥ ज्योतिषो मेनाग्निद्योमसंस्थो नरधं तर एष नग वांशतदक्षिणो नाहं यक्षे तत्र मेत्वं ब्रह्मान्न वेत्यादि
उन्नेता भवेत्यंतं प्रथमांतं तंतौ मधुपर्कः सर्वेषां स्वेस्ति वाचनं ॥ अविभ्रशदेशे देवयजनजोषणां ईक्षुरामि
त्यर्थः ॥ अपरे ते विमितकरणां ॥ विंशत्या तु करैः शालादशायामेन विसृता ॥ विमितं चतुरश्रं स्यादशारत्नि
प्रमारातः प्राग्वः ॥ शंसुरस्तादृशं ॥ प्रतिदिग्घारां उद्वज्जं वा ॥ शालां वा दशहस्तां ॥ समचतुरस्तां विमि
तं ॥ दीर्घचतुरस्तां शाला ॥ उत्तरा परे परिहृते शुद्धाक्षार्थां समारोपः ॥ उद्वज्जं वा ॥ यजमानः शालास्तं न
गृहीत्वा आरणिपाणिशहेदमगन्तेति ॥ एदमगन्तं मदेम आहतश्चेत्सोमनिधानं ॥ मंथनं ॥ विहर
णां ॥ सोमाधानं स्वदिपुरुषा सोमपायिनः ॥ ज्योतिषो मग्नं नैरायानं ॥ सोमायानोपहारः ॥ इष्टाश
नं वा ॥ क्रत्वार्थं मे गोपायेति क्रत्वर्थं पिदेशः ॥ एकादीक्षाय ह्येष्टं यथांते यथाङ्गतिः ॥ अ-
राह्ये उत्तेश्चेमिरेव ते अशुद्धा ॥ तत्रोदकुंभे स्थापनं ॥ कंकतकुशतरुणोदपात्रं कुरदाक्षवासा
सामुपकल्पनो ॥ उत्तरत उपतिष्ठति नापिते न खनि कंतं न मधुर्युः करोति दिक्षिणहस्तस्यां गुहादार

भ्याः ततः सव्यस्या एवं दक्षिणा वामपादयोः। कंकतेन दक्षिणा गोदानवितारणां। उदयात्रा दुदकंगरहीत्योद
 नं इमात्रायः शशुमे संतु देवाः। कुशतरुणां तद्धनिमोषधैत्रायस्व॥ कुरेणाभिनिधनं छेदनं स्वधि
 तोमेन ४ हि ४ सीः। उदयात्रे प्रक्षेपः एवमुत्तरतं स्मृतापिताय कुरसमर्पणां तेन के शशु वपनं।
 उदकां भोदको न स्नानमापो अस्मान्मा देवीः। उत्तरपर्वदेति क्रमणमुदिदाम्यः शुचिराकृतमि।
 अहतवस्त्रपरिधानं दीक्षातपसोः पुष्पना॥ दशानां प्रसारणां कृत्वाऽभ्यर्च्य कृत्वा परिधानं। प्रक्षाल्य
 वाननीविकरणां यशसामेत्कृत्वा यं वाङ्मूढहीतस्य यजमानस्य प्रयादनं॥ प्राङ्मुखः। एवं प्रतिप्रस्थ
 ताः परस्मिन्परिवृत्ते पत्नी तं स्मृता वपनं वा। वपनपक्षे वितारणादिप्रयादनां तां तदभावे वितारणाद्यभा
 वः। इत्यमुदीक्षा॥ ॥ दीक्षणीयायामग्न्याधाने अग्न्याविष्मपकादशकपालेन पु० आदिव्या न
 चरुणा वा। सप्तदशो वज्रः। दक्षिणाया अभावः। ब्रह्मवराण्यस्य वा। वाचस्पतिप्रेषमात्रं। अग्न्यावां
 नात्पर्वकैकल्यिकपदार्थावधारणां। दीक्षणीयादीक्षानां दक्षिणावे घालं मसमिष्टयजुषामभा
 वः। यात्रासादने कपालान्येकादशा। चरुपक्षे चरुपकल्पनां। ग्रहणो अग्न्याविष्मभ्यां जुष्टं। आदि
 त्यपक्षे आदित्येभ्यो जुष्टं। प्रोक्षणात्वाधिकः। कर्णाते च चर्चकः। चरुपक्षे इदमग्न्याविष्मोः। इदमा

प.
२

दित्यानां॥ अग्राविस्मरणेति प्रागादाने आदित्यागच्छेति पक्षे। सप्तदशेन वज्रोत्पववाधनं अग्राविस्मर्यामनुब्रूहि।
आदित्येभ्यो नु॥ अग्राविस्मयज आदित्यानयजेति। ब्रह्मै अग्राविस्मो रुज्जिति। अग्राविस्म तमपनुदंतां। आदित्या
पक्षे अग्राविस्वोरादित्या तस्यो ज्जिति। अग्राविस्म आदित्यास्तमपनुदंत्विति। होतृक प्रायश्चित्त होमांते आ
हवनीयं एवेण कुशास्तरां। तत्र यजमानस्यावस्थानं नवनीतेनां जनानां जनंशी स्मो ध्यनुयादपर्यंतं। म
हीनां ययोसी वचो दा असि वचो मे देहि। स्वयमेव यजमानः शालां एवेण कुशेषु स्थितं यजमान
मध्वरुभ्यं तैत्ति क कचिार्याः त्रैक कुंदां जनेनां जनमस्तोः शरैषां कया सामयादिदिक्षिरां त्रिरुत्तं प
राशु। हवस्यासिकनीन कश्च नुर्ह असि चरुमेदिह स्वयमेवां जनं सक्तु सेरु न्मंत्रः। त्रैक कुदभावे
प्राक्तनेन। कुशपवित्रैः सप्तमिसप्तभिः पावयति। एकां पलांग्रहीत्वानामिह परिपावनं चित्यतिमा
पुनात्व छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः। तस्य ते० तद्यैयां पुनः पलांग्रहीत्वा वाक्यतिमा पुनः
पलांग्रहीत्वा अवाङ्माभे। देवो मासविता पुनात्व छिद्रेणाः याजमानस्य वाचनमावो देवास इमहेः ह
वामह इति ब्रूहि। हवामाह। स्वाहा यजमित्यं गुली अचतेना नाहस्तयोः स्वयमेव यजमानः प्रथमं ह
क निक्षिके संकोचयति स्वाहा यजं मनसः स्वाहो रो रंते रिक्तादित्यानां निकै। स्वाहा घावा एधि वाभ्यामि

राम.
३

तिमध्यमे उभयत्र मुष्टिकरणां स्वाहा वाता धरमै इति ॥ स्वाहेत्युक्त्वा वाग्यमन ॥ अंगुष्ठतर्ज्जन्योरुत्तरांगिः
यजमानस्य प्रवेशनमाहवनीयमपरेण स्वासने उपवेशनं ॥ सोऽस्य संवरः अप्रसवः एवंप्रतिप्रस्थ
तायत्नीमभ्यंजनादिनस्मं ॥ गार्हपत्यमपरेण वा प्रवेशनं ॥ इभरणहोमः । स्थाल्यास्कवेणाकृत्या इति प्रति
मंत्रं । आर्कृत्यै प्रयुजेय ये स्वाहा ॥ इदमाकृत्यै प्रयुजेय ये एवं मेधाये प्रनमेय ये । तत्र स्थितस्य जपः दीक्षा
यैतपस्य ये स्वाहा सरस्वत्यै यस्य ये स्वाहा । सरस्वत्यै यस्य ये स्वाहा । इदं सरस्वत्यै यस्य ये । चतुर्थं गृ
हीचात्रापो देवी बृहती विश्वशंभुवो विधेम स्वाहा । इदं घावाय छिद्यंतरिक्षं बृहस्पतिभ्यः । ततो
जुहो ध्रौवमासि च द्विष्य स्थाल्याः स्कवेणा तृतीयस्कवेणा जक्षा परपित्वा विश्वो देवस्य नेतुः क
मृहणा तपुष्यसे स्वाहेति होमः । इदे विश्वदेवसवितृ मित्रबृहस्पतिरथ भ्यः । ततो बर्हिर्होमादिक
मपि वगाते पौर्णमासवतः ॥ ॥ अथ कस्माजिनदाक्षा तत्राहवनीयं दक्षिणेन नक्ष्माजिनद्वया
स्तरां प्राग्रीचां ॥ पश्चादवलंबनं एकं चेत्यश्वात्यादद्विगुणं कर्तव्यं । यजमानस्य दक्षिणां जान्वा
च्यपश्चादुपवेशनं । कस्माजिनयोः शुक्लं नक्षत्रं संविमालभते क्वक्तामयोरिति । रुक्ताययोः शिल्पे स्थ
यज्ञस्योदचः । दक्षिणां जानुनारोहति शर्मसीति । शर्ममियच्छनमस्ते असुभामा ४ सीः । तस्मिन्नुपवेशनं

जघनार्थी। मेवलावं वनां शरामुं जमयीं विवतामध्वर्युर्जमानस्यां तरां वारां वाससः। ऊर्गस्यां गिरस्सत्सुदा
 त्रर्जमधिधेहि। नीविकरणां सोमस्य नीविरसि। शिरः प्रोण वनं वाससा विष्णोः। रामं शिशमयजमानस्यादशा
 यां कृष्णविषाणा। वेधनं वा तया किं देयता। तया दक्षिणास्याभ्रवोपस्यार्जुनं॥ मुखं संमितमौदुंबरं यज
 मानस्यग्रहाणां उद्धृत्य स्यवनस्य दचइत्यंते नोद्धृत्या। दक्षिणां तो निधानं तस्या। अत्र वा मुष्टिकरणा वाग्य
 माने॥ एवं प्रतिप्रस्थाता यत्नो तस्यां सुगयन्मेखलादिउल्लेखनांतं रुस्याजिनादि चेदं तांते। परे योऽत्रेणाय
 त्नीसत्रहनं जालं वा शिरसि करोति त्रिपर्यायमो कपर्यायं वा उष्मीषस्थाने एषु मुखोपज्ञियवृक्षजं
 कुः कंठयनार्थाः प्रतिप्रस्थाता दक्षितोयं ब्राह्मण इत्याह त्रिरुचैः॥ ब्राह्मण इत्याह विशेषराज
 न्ययोः इत्युक्त्वा वदनं प्रेषः॥ एकादीत्ता परे चैष पादुतिः दीक्षा वडत्वोपस्मि च स्मिन्दीक्षादि
 नेत्रतकरणांते परपादुत्यादि च घालनिःपादनांतं निरूढवशाय परसमीपे वा प्रिमथित्वा परपादुति
 तवाप्याज्यसंस्कारो गार्हपत्ये। खादिरो परपादुति पंचारत्निप्रभृति पंचदशी पर्यंतः॥ दशमप्रचत्त
 दशवर्जं। अस्तमया द्वाग्यमनं यजमानपत्न्योः। दक्षितं वाचं यद्युपनि वाचं यद्येति त्रिः। अस्तमि
 ते दीक्षित वाचं विसृजस्वापत्नि वाचं विसृजस्वेति रध्वर्यु राहोचैः। दितायादियं ज्ञेयं घमः। व्रतं कृणुत

व्रतं करणतव्रतं करणतेत्फत्कावाचं विसृज्या प्रिमत्या ह त्य अमि व्रत्तेति सक्त्य ठनं। अमि ब्रह्मा० र्यज्ञियः
 गावौ धुस्त्वेति यजमानः। व्रते धुग्दोहनं दाहृत सक्तस्य गार्हपत्ये विप्रयणा। पत्ति सक्तस्य दक्षिणा प्रौ।
 मेत्स्यक्त स्मविषाणा यो लोष्टस्या दानं दयंते यद्वियात नः॥ मेहनं अयो मुंश्चामिन प्रजां। आ० हो मुचः
 स्वाहा कृताः पृथिवीमा विज्ञात। स्मृति शुद्ध स्यात्तस्य निधानं पृथिव्या संनवा। अग्रे त्वमित्फत्कास्व
 पियधः प्राग्दक्षिणातः अग्रे त्व० सुजागरहि० पुनस्तु धीति स्वपनं प्राकिरसां॥ ॥ इत्येकादशी क
 र्मा॥ द्वादश्या मपररात्रे व्रत प्रदानं कांस्य पात्रे यजमान स्यादेवं विप्रमित्या च मनस्वा सने कस्या
 जिने ये देवा इति व्रत्यन्त कृणा। आचम्य नाभि मालभते। स्वात्राः पीता इति। पत्न्या स्तामे व्रतन्त क
 रांतस्मां। प्रति प्रस्थाता प्रातर्वि बुद्धवाचनं पुनर्मनः पुनरार्युर्मः दुरिता दवघात इति ब्रुहि। दुरिता
 दवघात॥ अनुदितो वाग्बन्ध प्रेषः उदिते वाग्विसर्ग प्रेषः। व्रत करणा प्रेषः। त्रिस्तनंगा वौ धुस्त्वेति
 प्रेषो यजमानस्य। व्रता विप्रयंतां। त्वे मगु इत्यादियथोक्तं॥ ततः शंघंता प्रायणीया॥ प्रायणीया दौ
 सर्वत्र व्रतग्रह इत्यादियथोक्तं॥ ततः शंघंता प्रायणीया॥ प्रायणीया दौ सर्वत्र व्रतग्रहणा विमोच
 नाभावः। वचस्यति प्रेषः। प्रणीता प्रायनं॥ आहवनीये एव परित्तरां। अथ चाधानक यालोय वेष उ

इराणापात्रीदक्षिराणां तद्धनिकल्पः सर्पात्रकर्मपवर्गाविर्ज्जं ॥ पात्रासादनेकपालवर्ज्जं दिशंगराः अन्यन्स
मानं चरुमेरुगायोहपकल्पनां ग्रहणो अदित्येन्द्रधृगं ह्यमीति ॥ प्रोक्तोत्वाधिकः ॥ कुकुटाहननं भव
त्येवाचरोः संयवनप्रथननादिरभिमर्शनपिष्टलेपपात्रगुलिप्रक्षालनाभीवासानामभावः ॥ एक
त्वादनिर्देशः प्राणादाने आदिति गच्छ ॥ यंचदज्ञो न वज्जेतोत्यवबाधनं आज्यभागाविष्टाज्येन देवताश्च
तस्योपजति आयायतश्चतुर्गृहीतग्रहणं ॥ पथ्याये स्वैस्तयेनुब्रुहि ॥ पथ्यां स्वस्तिं यज इदं पथ्याये
स्वस्तये ॥ अग्रेयेनु अग्रियं ज इदमग्रये ॥ सोमाया उ सोमं यज इदं सोमाया सवित्रेनु सवितारं यज इदं
सवित्रे ॥ ततश्च रुयागः अदित्या अत्रु अदितियं ज इदमदित्यै ॥ सर्वउपांशु ततः स्विष्टकृता व्यहने ॥ प
थ्याया स्वस्वेरग्रेः सोमस्य सवितुरदिते रुजिति ॥ पथ्या स्वस्तिरग्निः सोमः सवितादिति समपत्तुदं वि
त्फपभृति ॥ अप्रधानत्वात् पथ्या स्वस्त्यादीनां व्यहने नेतिकेचित् ॥ परिधि होमः संस्वाङ्कतिः ॥ बुरिनिष्म
नां वेदविमोकः योऽक्रस्य वा ॥ आवेदे स्तरां ॥ शंयुवाकांते उपरवदेश करणं ॥ तत्र प्रति प्रस्थाता ओहिते
चर्मणानु हे सोमं निवयति ॥ सोमविक्रया पवेशः खंडति ॥ दक्षिरातो ब्राह्मणां च सुपवेशनं ब्रह्मा
स्थने ॥ सुरस्ता दुदकुं भस्त्रापनं ॥ शालादारा पिधानं ॥ ध्रौवमाज्यं चनु भिविग्रहैर्ग्रहणं ॥ बहिस्तरा नहि

हिरण्यं बंधाज्जकोपरिनिधानां एषाते शुक्रा तनुरेतद्वर्चस्तया संभवप्राजंगच्छा आहवनाये होमः ऊरसि धे
 तामनसा ज्ञेया विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवेत चोयत्र मशीय स्वाह इदं वाचे हिरण्यं दुराणं शुक्रमसि चंद्र
 मस्पृष्टमसि वैश्वदेवमसीति ॥ वेद्यां नराणिधानां सृजे हिरण्यबंधनां प्रायणीया शेषसमाप्तिः । चरुप्रहा
 लनं । उदयनीयाथे निधानं बहिर्होमः प्राणीताविमोक्तः । राक्षसभागः । भागावेक्षणां । भागप्राशनं ।
 मेक्षणा प्रासानमाहवनीये चरुप्रहा लनाभावे चरुमेक्षणा बहिषां स्थापनं ॥ इति प्रायणीया ॥ ॥ अथ
 सोमक्रयः ॥ ॥ पसाङ्गिति वदाज्यं संस्कृत्य चर्तुर्गृहातग्रहणां । अचारमस्वयजमानेति । प्रेषो ध्वयोः ॥
 अचारं भः । दारापवरणां निष्क्रमणमध्वर्युयजमानयोः । दारं दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारज्जुबद्धायाः सो
 मक्रयणाय यथोक्तायाः स्थापनं । सोमक्रयणायानुमंत्रेणां । चिदसिमनासि । स्वस्ति सोमसखायुनरे हात्यंतं ।
 उदाचीनीयमानामनुगच्छतो ध्वर्यु प्रतिप्रस्थातारो वस्य स्यादिति रस्यादित्यासि । चके । षट्पदान्यतीत्य
 ससमं यर्युपविशंत्य ध्वर्यु प्रतिप्रस्थानं ब्रह्म यजमानाः । दक्षिणाय देहिरण्यनिधानं । उपविश्य
 होतृदित्यास्त्वा मर्द्धताजिह्वमि । घृतवन्त्वा होइदमदित्यौ । स्परे नपदं त्रिः परिलिखति । अस्मे रमस्व ।
 हिरण्यो दुराणं वननं ॥ यदस्य स्थाल्यामावयनमस्मे त्वं धुः । यदे उदका सेकः ॥ यजमानाय पदस
 मयणां । त्वेरायः संतु । यजमानः प्रतिगृह्णाति मेरायः संतु । आत्मानं भनमध्वयोः मावया ४ रायस्यो

षेणधियोऽप्या॥ उदको॥ पत्न्याः पदसमर्पणमध्वर्योः॥ यत्नीवाचनं नेष्टः तोतोरायइति ब्रह्मि तोतोरायइति पत्न्याः
 सोमक्रयरापाचसमीरुमाणायाः पुनर्वाचनं समख्येदेवाधिया० दशोति ब्रह्मि। समख्यइत्यादि मंत्रपठनं पत्न्याः
 अध्वर्योः पाणिप्रक्षालनं अनामिकायां हिरण्यवंधनं। सोमाप्यायने अभिषेको अंशुग्रहरो। अदाभ्यग्रहरो
 चाइहवा सोमनिचयनं। ततो ध्वर्युराहा सोमोयनहनमाहर। स्वोमयया राहनमाहर। उस्मीषमाहर। सोमो
 यनहनाहरणमध्वर्यो यजमानस्य गसोमयया राहनोस्मीषयो हरणं प्रतिप्रस्थातुः। गच्छत्येष तइति वाच
 नं। एष ते गायत्री भागइति मे सोमाय ब्रूता० सोमाय ब्रूतादिति ब्रह्मि। यजमानस्य पठने। प्रादुपविष्य। स्मा
 कोसीति। सोमसमीपे ध्वर्युः प्राशुखमुपवेशनं सोमादक्षिरातो ब्रह्मा। ब्रह्मराः पश्चाद्यजमानः। प
 श्यात्यात्मी अध्वर्योरुत्तरतः प्रतिप्रस्थाता। सोमालंननमध्वर्यो रास्माकोसीति शुक्रसेयास्याविचि
 तत्वाविचिच्यंतु॥ नविचिनोत्यतः तराकास्यासनं वा। सोमोयनहनं द्विगुणं चतुर्गुणं वा स्तराति
 प्राग्दशमुदग्वा तस्मिं सोमं मिमाति दशरुत्वोभित्यमिति॥ अभित्यं देवः सवितारमोरायोः कयास्वः
 सर्वाभिरगुलाभिः प्रथमं। वारं वारं मंगुष्टप्रभृत्येकैकस्याउत्सर्गः। कनिष्ठिकया धिवारं। पुनरेकैको
 पंचयेन ग्रहणं। एकादशमं जलिना तस्मिं। अंतो संग्रहोऽप्याषेण बध्नाति प्रजाभ्यस्त्वा बध्नामि। अंगुल्या
 मध्ये विहरति प्रजास्त्वा तु प्राणं त्वं प्रजास्त्वमनु प्राणिहि। तं सोमविक्रयिरो प्रयच्छति॥ अध्वर्युः प्राह सोमवि

राम
५

कथिन्क्रय्यसेसोमोराजावेरिति। क्रय्यइति सोमविक्रयी। अध्वर्युः प्राहातं वै ते क्रीणानि। क्रीणी हीति
 सोमविक्रयी। कलयाते क्रीणानीत्यध्वर्युः। सोमविक्रयी प्राह भयोवा अतः सोमो राजा इति। अध्व
 र्युः सह भय एवातः सोमो राजा इति महोस्त्रे वगोर्महि मा। गोर्वै प्रतिधु कृतस्येष्टतंतस्यै शरस्तस्यै
 दधितेस्यै मस्तु तस्या आते च नंतस्यै नवनीतंतस्यै दधंतस्यै आमि द्वातस्यै वाजिनं शफेन ते क्री
 णानि। सोमविक्रयी प्राह। भयोवा अतः सोमो राजा इति। भय एवेत्याध्वर्युः यदा ते क्रीणामि पु
 नः सोमविक्रयी भयोवाऽ अत इत्यादि भय एवेत्यध्वर्युः। अर्द्धेन ते क्रीणामिः। पुनर्भयोवा अतः इ
 त्यादि। गवाते क्रीणामि। सोमविक्रयी प्राह क्रीतः सोमो राजा वया ४ सिप्रब्रहि। चंद्रं त इत्यध्व
 र्युः। चंद्रं ते कस्त्रं ते द्यागं। तो वेउस्ते मिथुनौ ते गावौ तिस्रस्ते न्यां। हिरण्यं निष्कयाध्वर्युजमानं प्रा
 ह। हिरण्यमालभस्वा हिरण्यं लभने। यजमानस्य वाचमं। सुक्रं त्वा सुक्रैरा क्रीणामि चंद्रं चंद्रं
 णामृतममृतेनेति ब्रहि। यजमानस्य यठनं। सोमविक्रयिणां हिरण्येनाभिकं ययति सग्मे ते गोः। यज
 मानसं लभ्यं हिरण्यं निदधाति अस्मि ते चंद्रास्ति। सोमविक्रयिणो हिरण्यं दानं। अजां प्रत्यष्टुष्वी
 मालंभ्य वाचयति अजा मालभस्वा आलंभ्या वाचनंतपसस्तनरसिप्रजायते वर्णः परमेणापसुनो क्री
 यते सहस्रयोषपुषेयमिति ब्रहि। पुषेयमित्यंतं यठनं। सव्येनाजां प्रथयन्निजोन इति दक्षिणेन सोमय

प.
६

हणां॥ मित्रो न एहि सु मित्रधः॥ आगते सोमे उत्थानं वा यजमानस्यादीक्षितो रोदक्षितो प्रत्यक्षवा सो निद
ध्मातो इत्योरुमिति स्वानभ्राजेति जयन् यजमानस्य। दीक्षितो रोदक्षितो प्रत्यक्षवा सो निदधातो इत्योरु
रुमिति स्वानभ्राजेति जयन् यजमानः सोमविक्त्रयिणामीरुमाणाः स्वानभ्राजां दभन्। आयोस्तु
ते दीक्षितः शिरः पत्नी च हिरण्यं सह सा छिद्युहणां। एषतावरत्राकांतेनाहंति वा॥ गृहीतसो
मेपरिमप्रदति वाचयति परिमाये दुश्चरिता० भजेति ब्रह्म॥ यजमानस्य पठनं। उदायुषेत्कच्छानं
यजमानस्य॥ उदायुषा स्वापुषो० अनु। पाणिमंतश्चनिं कृचा शिरसि सोमनिधानं। सोमक्रयस्था
नादक्षिणो न संस्थापितस्य गमनं॥ अनोभ्येति यजमानः प्रतिपंथामग्रहि० वसु॥ रथे कृष्माजिना
स्तराणां अदित्यास्त्वगसीत्यध्वर्युः तस्मिन् सोमनिधनमदित्यै सद आसीद॥ सोममालभस्वेत्याहा
ध्वर्युः यजमानस्यालंभनं अस्तभ्ता घामित्यादि वरुणास्याव्रतानीति ब्रह्म यजमानस्य पठनं व्र
तानि। वनेषु व्यंतरिक्षमिति सोमपर्यागाहनेन प्रादक्षिण्येन परिततनं। वनेषु व्यंतरिक्षं तता
न वा० सोममद्रौ॥ आसनयोर्मध्ये एकं कृष्माजिनं रथस्याग्रे सज्जनं। यथासने एकं स्यात्त
दाप्नी वा वक्षत्या सज्जनं तस्य स्याच्चरु० विपश्चिता। आसजत्यवलंबयति। अनदाहोयुतस्तु

राम.
६

आवेतमिति। मेदेमंत्रावृत्तिः। बुद्धावेतं गच्छते। यत उद्धतेफलकेतवस्थः सुब्रह्मण्यः पलाशशाख
 याप्राजति॥ प्राजनं प्रेरणां गमयतीत्यर्थः॥ पश्चात्परीत्या पालं बगदहीत्वा सोमायकीता या नुब्रहि।
 सोमायपुष्पस्यमाणायेति वा अतः परीत्यपश्चाद्यवस्थितः रथस्याहो ययारज्वा उपसभनौव
 हो भवति लांगदहीत्वेत्यर्थः। दाक्षितस्य सोमान्धारं भणं। होत्राप्रथमाया मचित्रिरुक्तायां प्रममनं प्रह
 क्षिणामावृत्त्या लांगच्छते भद्रो मरुति वाचनं। भद्रो मे सि प्रच्यवस्व० नो संस्कृतमिति ब्रहि। संस्कृतं।
 सुब्रह्मण्यो चाक्षपत्य ध्रुवः॥ सुब्रह्मण्यो ३६ सुब्रह्मण्यो ३६ सुब्रह्मण्यो मिंदा गच्छ हरिव आग
 छ मे क्षति ये मे षष्ठषणाश्च स्य मेने॥ गौरवस्कादित्रहेत्या ये जार कौशिक ब्राह्मणा गौतम बुवाणा।
 अहे सुत्या मागच्छ मव वदेवा ब्रह्मणा आगच्छता गच्छता गच्छत॥ अह यहरा मुपलक्षणां। कया
 दारभ्य वक्रिर होमिः सुत्या ह्ता व संखया कानां अहे सुत्या मागच्छ चः शुत्या मागच्छेत्यादि।
 आलां पर्वणा प्रतिप्रस्थाता ग्रीषोमीयं पशुमादायतिष्ठति॥ आहवनी यो ल्मुकमादत्तैके। अ
 ग्रीषोमीयं पशुमालाभस्वेति प्रेषः। नमो मित्रस्योत्तेन मालभ्यवाचयति। नमो मित्रस्य वरुणा
 स्य च हसे० श ६ सतेति ब्रहि। श ६ सतेत्यंतं यजमानस्य पठनं। चरति पशो वाचनमात्रं। आला

पु.
७

समीये अनस्थापनं। उपसां मनेनोपसां भनं वरुणास्योत्तं भनमसीत्यंतेन। युगपद्युग्योद्धराणं वरु
णास्यस्कं भसकनी स्वाइति। दुंबरीमासं दीनाभिदघ्नामरतिमात्रच्यासां मुंजरज्ज्वोतामाहरंति व
रुणास्यकृतसदन्यसाति कस्माजिनमस्यामास्तृणातिवरुणास्यकृतेसदनमसीति। तत्र सोमनि
धानं वरुणास्यकृतसदनमासादेति सोमं शालां प्रवेशयंति दीक्षितसंचरेणायातइति वा
चयति गच्छतः याते धामानि हविषायजंति० सोमदुर्यानि तिब्रहि। यजमानपठनं आहवनीयं
दक्षिणो नस्थापयंत्यध्वर्षादयः उदयात्रमुपनिनयंत्येके॥ इति दर्शः समाप्तः॥ ॥ आतिथ्यास
त्वरं॥ षडासनादीजंता। वाचस्पतिप्रेषः। प्रणाताप्रणयनं। परिसरणमाहवनीयदक्षिणाश्वोः
पात्रासादनेकपालानिनव घट्टयोक्त्रं। काश्यपमियाः परिधयः। ऐक्ष्वीविष्टती। अय्यचा
धानव्रतप्रहराविमोचनदक्षिणातद्वनिकटस्य पात्रकर्मयिचयराणामभावः उपक
ल्येनीयानि इधमआश्ववालप्रस्तरोयसत्रद्वं बहिः द्वेमदंतीपात्रे॥ मंथनचतुष्टयां व्रतया
त्रांसमिद्धयं। उदकं हिरण्यं च। योस्मासवदन्यता। अयाग्निहोत्रहवरापादानादिह
विशसादनांतपल्यचारेभांयहणेदेवस्यत्वेत्यारभ्य अग्नेस्तनुरसि विस्मवेत्वा जुष्टं गृह्णामि। पु

राम.
७

नर्देवस्यत्वा०भ्यांसोमस्यतन्तरसिविस्मवेत्वाज्जुष्टं गृह्णामि॥ पुनर्देवस्यत्वा०भ्यामतिथ्योतिथ्याम
सिविस्मवेत्वाज्जुष्टं गृह्णामि॥ चतुर्थपंचमयोर्विशेषः॥ श्येनायत्वासोमभृतेविस्मवेत्वा गृह्णामि
तिचतुर्थे॥ अत्रयेत्वारायस्योषदेविस्मवेत्वाज्जुष्टं प्रोक्षामि॥ त्यादि॥ प्रोक्षणांतेव्रतवदधिअयरांम
दंत्यो॥ तवाधिअयरांमध्वार्योः॥॥ मुखिविसर्गात्प्रागुदककार्यं यजमानपत्न्योर्मदंतीभ्यः॥ यक्षोपनीसंघ्र
नं॥ चतुर्गृहीतान्याज्यानि पंचमप्रयाजेइदमय्येसोमायविस्मोवेदेवेभ्याइत्यादि॥ आज्यभागौ॥
आसाद्यात्मा लंभानांतेप्रिमंथनं॥ प्राणादानेविस्मंगच्छेति॥ शकलादिहोमांते॥ उल्मुकोद्हनसमि
त्यरिशेषरासंचराभ्यर्क्षणात्तुयाजार्थत्वात्क्रियंते॥ सप्तदशेनेत्येवाधानं॥ विस्मवेनुब्रह्मि
स्युयजेतिप्रधानयोगे इदंविस्मवे॥ पवित्रप्रतिपत्यंतेध्रौवमाज्यंचतुर्थं शिंयजमानस्यव्रतप्रदाने
पात्रेगृह्णात्यापतयेत्वेत्यनेनमंत्रेणा॥ शकननुंजिष्ठायेत्यंतेनाध्वर्युः पुनरेकमंशं प्रतिप्रस्थाताते
नैवमंत्रेणा॥ गृह्णाति॥ पुनरेकैकमंशमनेनैवमंत्रेणानेष्टाउत्रेताचगृह्णाति॥ तान् न प्रमेत
रादक्षिणास्यांवेदिश्रोणौनिधायावमंशं तृविजः यजमानश्चानाध्वमस्यनाध्वर्युः॥ स्वितेमा
धाइत्यंतेन॥ चालयित्वानिधानं॥ अमन्मयेनापिधानं यजमानस्याहवनीयेसमिदाधानमथैव्रत

पात्येव्रतपायातवतनरियः सामयि० मन्पतामनुतयस्तपस्यतिरिति। यत्नीचगार्हपत्येत्स्मीमदंत्फपस्य
 र्जनिमुन्नयोः। मुष्टिमेवलस्यगाढकरासुभयोः आद्यत्विजांयजमानस्यप्रतिप्रस्थाउश्चयाणिप्रका
 लनं। हिरण्यं बंधने सोमाय्यायनं। आ० श्रु० श्रु० सुत्यामशीयेत्येतेन। प्रस्तरेनिद्रवः एषाशयद
 ति। तच्च उत्तानहस्तादक्षिणोत्तानावा। ब्रह्मनपरिधंजने कृत्वेकैतान्ननप्रादिकुर्वन्ति। भागपरिहरां।
 अग्निसंमार्गः ब्रह्मनेविस्मोरुज्जिति० विस्सुस्तमपनुदत्विति। अभ्यक्षत्तुक्कापरिधंजने। प्रथमं परि
 धिगृहीत्वेत्यादिस्तुक्तवाक्यैः प्रस्तारादानं। अंजने परिधिविधेत्योरादानं। अग्नीन्तदंत्याया३
 मंदंतीत्यग्नीत् मरुतामिति नीचैर्हरांताभिरेहीतिबुवन्नध्यध्याहवनीयहरां अन्फत्या
 ग्रीधेप्रयच्छतिनिक्षनायाचक्षुष्याइत्यात्मात्मनः उदकोप० संस्त्रवाङ्कतिः। धुरिनिधानं। पिष्ट
 लेपाङ्कतिः वेदविमोकः पक्षेयोक्तस्य। आवेदेस्तराणां। प्रणीताविमोकः। राक्षसभागः। भाग
 वेक्षणां। भागप्राशनं। शांलादाये सुब्रह्मण्यप्रेषः। सुब्रह्मण्ये सुब्रह्मण्यमाकया। इत्यातिथ्या। राम०
 दीक्षासुमहावीरकरां द्वितीयादौ याज्ञा॥ तत्र प्रवर्णकराणां अप्रवर्ण्यकृतौ उपसदेव भवति।
 उपसदित्रिरासनं। वाचस्यतिप्रेषः। प्रणीत्यप्रणायनं। मंदंतीभ्यः। परिस्तरांमाहवनीयस्येवापात्र

सादने अग्नि होत्र हवर्गिर्वज्रः। पवित्र छेदनानि पवित्रे। आज्य स्थाली कुशमुष्टिः। वेदि नृणां पक्षयो
क्रोस्तवः। उरु पभत। सत्र हनावच्छादनानि। आतिथ्य परिधयः विध्वयो। आज्या होतृषदनं। उपक
ल्पनीयानि। इधकाष्टान्येकादशी। आतिथ्य प्रस्तेरसहितो बर्हिः। उपसदा धर्मांज्यो वाग्यमनं। पवि
त्र करणादि पात्र प्रोक्षणां असंचरे निधानं। वाग्विसर्गः। आज्यनिर्वापो वेदबंधः। आज्या विष्प्र
यणां। पर्यधिकरणां। उद०। सतराणां वज्रादानादि सर्वपरिग्रहांतं। पांशुस्थाने बर्हिषः प्रच्छेद
हरणां। एवं परिग्रहः। उत्तम परिग्रहः नमार्जनां वेद्यपरिप्रोक्षणां। अग्नीध्रस्य प्रेषदा
नं। प्रोक्षणीर्मदंतीरासादयेध्वं बर्हिरुपसादयस्कचोसंमृष्टि यत्नी ६ संनं घ्राज्ये नो देहीति। या
क्रदीक्षा पक्षे पत्नी सत्रहन प्रेषाभावः स्योऽभावहिरासादनं वेदाग्रनिष्पत्तिः। यात्राणां
संमार्गः। संमार्जनायासनं पक्षे पत्नी सत्रहनं। आज्यो दासनाद्यन्यतरावेक्षणांतं। अष्टग
होतृ उक्तां। चतुर्गुणमतिप्रच्यति चक्षा। स्थाल्यपसारणादि बर्हिः प्रोक्षणांतं। बहिरसिक्तग्यां
त्विति। मन्वावसेकाद्यन्यै रवच्छादनोतं। एकस्तराणां। समित्यस्तरां दानादिकल्पनांतं। नोल्मु
को हहनं। परिधि परिधनादि उपभ्रसादनोतं। प्रियेराधो अत्यनेन स्थाल्यासादनं। क्रवा असदात्रे।

२५.

स्वात्पादीनां यथाक्रममालंभनं। आत्मा लंभः। उदकोत्तरादौ तद्वदनकरणादिदेवता कथने। अग्निः सोमो वि
 स्युः सर्वउपांशु। अववाधनेन वमेन वज्रैरोति। आहवनीयोपवाजनादि सर्वाधारः। अग्निसंमार्गः ननि
 क्रवः। नोत्तराधारः न होतवरणां। उश्चावय अस्तु श्रोषट्। सीदहोतः न प्रयाजानुयाजाः। नान्यभागो। प्र
 सतेस्क चो गृहात्वाः तिक्रोमत्रययेनु ब्रह्मीपाश्चाव्यप्रत्याश्चाव्य अग्निं यजेति यागः। इदमग्नेये। अर्ध
 दुत्वा सोमायां नु ब्रह्मीत्यादियागः। इदं सोमाया प्रकृतिवद्गृहाण्यस्ते समानाय सोमायागः। पुनः समा
 नीय विस्मवेनु आश्चाव्य विस्मयजेति। यागः। इदं विस्मवे एतत्कृत्वा नो मदत्कृत्वा पश्यति नादिति
 क्रवंतमातिथ्यावत्प्रस्त शपे वित्रकरणां। अग्निसंमार्गः प्रैषो अग्निसंमार्गः। व्यहने अग्नेः सोमस्या
 विस्मो रुज्जिति मिति प्रप्यमे अग्निः सोमो विस्मस्तमयनुदत्विति द्वितीयो। अभ्यर्च्यं जुक्ता परि
 ध्यं जनं। अत्राप्यायनं वा। प्रथमं परिधि गृहात्वा ज्यं संस्कृत्या ध्वयं वेसमर्पयति। याते अग्नेयः। शयात्
 तिरित्यनेन मंत्रैरो अचास्वेस्कवेराहोमः। समिद्धं जुहोति इदमप्रयोऽयः शयायेत चै॥ परिधि
 विधेत्योरादानादि अग्नीधे समर्पणं तमातिथ्यावत्॥ आत्मा लंभः उदको। संस्त्रवा उक्तिः। देवि

राम.
८

निधानं न वे घालं मः । तस्मां वेदविमो कः । यद्देयोऽस्य । एकस्य हि होमः । प्रणीता विमो
कः । सु ब्रह्मण्या प्रेषः । सु ब्रह्मण्या दानं । उपांशपसः ॥ ॥ अथ राहो दारा पिधानं तान्न प्रमि
श्रं व्रतप्रदानं । अथ राहो पुनरुपसरातत्र विशेषाभावः ॥ अस्तमिते वाग्बन्धदि । गो दोहनप्रेषे
त्रिस्तनमेकस्तनं वा । मेहनादिसर्वप्रायुक्तं ॥ इति द्वादशी ॥ ॥ त्रयोदश्यां प्रातर्विबुधवाचनादि
समानं । व्रतकराणां । व्रतप्रेषे द्विस्तनं गावौ दुह्येति ॥ त्यकाले उपसत्कराणां सर्ववश । आहुतिहोमे
याते अग्रे रजः शयातनरिति विशेषः । इदमग्रये । रजः शयायेतन्वै ॥ अथ वेदिमानं ॥ तत्र कात्याय
नः । पसथ्यात्यवेहनिषवाक्रिक्या प्रचर्य वेदिमिमाते । एवादिस्तिं भासुरस्तात्रिषु प्रक्रमे सुअधु
सक्तेषु शंकुलिनिषननं तस्यांतःपातं संज्ञाततः प्रणीता प्रायणनं केचिदिच्छति । तत्र भूतस्त्वे
त्यादि । कस्त्वेति प्रणयनं । पात्रपंचकासादनं । अग्निहोत्रहवणिर्वज्रः पवित्रलेदना निषवित्रे अंत
र्दानतरां च । उपकल्पनीयानि । रज्जुः शंकुः शम्पा अग्निः पुरीषा हरणां प्रोक्तानि । सिकताश्वा
दनानां उपकल्पनं । पवित्रकराणां । प्रोक्तानां संस्कारः । वज्रप्रोक्तानां तराण्य च । प्रोक्तानां पवित्र
योद्धारिणामग्रीषोमीयार्थं वेदिमानं ॥ ॥ तत्र प्राद्वि ६ शत्रुक्रमाः । तत्र एवादि शंकुः । अंतःपा

पः
१०

10

त्यादक्षिणातः पंचदशप्रक्रमोदक्षिणाश्रोणिः॥ एवमुत्तरतः पंचदशोत्तराश्रोणिः॥ एवमष्टिंकोदक्षिणा
तोद्वादशसुप्रक्रमेषुदक्षिणांसः॥ एवमुत्तरतोद्वादशसुत्तरांसः पंचदशमथैकविंशत्रिकमपरंप
रतस्त्रिकंचाद्वादशस्तमः पाशः सोमेरज्जुविमानमेतत् सोमेद्विपदः प्रक्रमः तथाचपरिशिष्टे।
आधानेपदिकः कुर्याद्विपदः सोमिकोभवेत् अथौत्त्रिपदो ज्ञेय एतत्प्रक्रमलक्षणां वेदिपरिस
महर्न। उकरकरणां। पृष्ठाकरणां। सत्तरावज्जोदानादिद्यादनांतंवरुणाप्रघासवत्॥ अथैतद्विशे
षः स्मयदशामंतः पात्यदेवो। संवयज्जहरासुपरवदेशो विरुत्तरांसादपरेरात्रिषुप्रक्रमेष्वंघ्र्युल
केषुचात्वालमानं अथ्यदेवो। सोमेषुगमात्रीवेदिः। यजमानदशयद्यावा। तथाचपरिशिष्टे।
सुगमात्रीअरतिस्पादंगुलानिचतुर्दश। संचरश्चाथवांश्चाथिशिष्यतेत्रदशांगुलइति। दशप
द्याः प्रमाणां पदंतिर्यग्मानीत्रिंपदापार्श्वमानीतस्यारूपायज्जुर्दशकरणां एवंदशयद्यावे
दिः। अपराह्नेशालादाराण्यपि क्षयव्रतप्रदानंयथोक्तं अनसमितेवाग्वधप्रेषादिव्रतकरणा
प्रेषांतं सर्ववराद्विस्तनं व्रतकरणां। व्रताविश्रयणां। स्वप्रमेहान इतित्रयोदश्या॥ चतुर्दश्यामपरा
त्रैव्रतप्रदानं। विबुधवाचनं। अनुदितेवाग्वधप्रेषः। उदिते। वाग्विसर्गा। प्रेषादिव्रतकरणाप्रेषांतं

राम०
१०

एकस्तनंगावो धुत्वेति। त्रिस्तनं वा। सर्ववदुपसरा। आहुति होमे। याते अग्रे हरि शयात न्नरिति। इदमग्रे हरि श
 यायेत चोद्धारपिधानं। अर्द्धव्रतप्रदाने। पुनरुपसरा। सप्रवयेवंप्रवर्ग्योद्धारनं। तदग्रे लिखामः। अग्निप्र
 रायने त्रिपुनबद्धां द्वाष्टिं शतिकाष्टमयमिधं सोपयमनिकमाहवनीये संज्याल्य यंच गृहातंगृहीत्वोत्करे
 उपयमन्यपनिवपनांतं पर्ववत् उपयमनीचात्वालमत्तिका। तत्र अग्रे प्रक्रियमाणायानुब्रूहीत्फल्का
 एकस्मयान् देहीति ब्रूयात्। प्रतिप्रस्थाता स्योन लिखत्यावेदे ओरोरुत्तरवेदे वा नाभिरपेतुदारवैः प
 रिधानं। गुणुल्लुसुगंधिते जना वस्त्रेषु काश्चनिरूढवत् हविर्हनि प्रक्षाल्य तथैनप्रवेश्यात्मानमभि
 त आहृत्य दृष्ट्या मुभयतोऽधरन्त्यंतरे स्थापनं प्राची। वषीयो दक्षिणां तत्र महदध्वसुर्गृहीत्वा शालांदक्षि
 णो न गत्वा प्रत्यग्द्वारे आत्मानमभित आहृत्या तनैव मार्गेणोत्पृष्ट्या दक्षिणेन स्थापनं एवं प्रतिप्रस्थाता
 लघीयं शालामुत्तरेण गत्वा पश्चिमद्वारे आत्मानमभित आवृत्त्य तनैव प्रत्याहृत्य दृष्ट्या मुत्तरेण स्था
 पनमिति तयोश्चदिरध्यस्पतिमिति वाभावे चतुःसत्तिश्चदिः। पंचाग्निभित्तिः। पुरस्तादराटी ऐषा
 कमयीमवल गयति। उष्ट्रायीभ्यां सर्वतः परिवारणं। पश्चाद्यदि निधानं। पुरस्ताच्च। गार्हपत्ये आ
 ज्यसंस्कारं रुचा चतुर्गृहीतंगृहीत्वा शालाद्यै समित्य वक्कं युजत इति जुहोति। युजते मनः परिष्कृतिः

स्वाहा इदं सर्वत्र। अतः परं गार्हपत्यकार्यमत्र। पुनः शालाद्वार्ये अज्यं संस्तुत्य चतुर्गृहीतयहरां दक्षिणो वर्त्मनि दक्षिणस्यानसो हिरण्यं निक्ष्मयाभिजुहोतीदं विष्णुरिति इदं विष्णुः स्वारे स्वाहा इदं विष्णवे। दक्षिणां याद्वारानीता पत्नी याणिभ्यां ६ शेषं प्रतिगृह्णात्तु रावनक्ष्त्रियरादेव सुताविति। देवसुतौ देवेष्वाघोषतं भेदे मंत्रादृक्त्तिः पुनः सव्यस्थितं द्रव्यं दक्षिणाहस्ते कृत्वाऽनेनैव मंत्रेणोत्तरधुरांजनं स्क्वक्ष्णाल्यौ प्रतिगृह्य प्रतिप्रस्थातोत्तरस्य दक्षिणो वर्त्मनि इरावती इति पूर्ववत् प्रतिप्रस्थाता पत्नी गृहीत्वा यवैराद्वारेण शालोप्रवेश्या परेणाग्नीन्यरीत्या नयनं उत्तरस्या दुरांजनं पूर्ववत् इरावती धेनुमती० स्वाहा इदं विष्णवे॥ ॥ हविर्दक्षिणाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनु ब्रह्मात्यध्वयोः। होत्रात्रिरुक्तायाम् चिप्रागमनं प्राचीप्रेतमिति वाचयति यजमानं। प्राचीप्रेतमध्वर० माजिह्वरतमिति ब्रह्म माजिह्वरतं। स्वंगोष्ठमिति चरवर्जति। स्वंगोष्ठमावदंतं देवादुर्ये आयुर्मानिर्वादिष्टं प्रजामानिर्वादिष्टमिति ब्रह्म। यजमानस्य पठनं कालाहुतिश्च। उत्तरवेदेऽपश्चात्त्रिषु प्रक्रमेष्टध्वरुसक्तेषु मत्स्यावाहविद्वानयोः स्थायनं। नभ्यस्थमभिमंत्रयते त्रमेयामिति। अत्र त्रमेयां वर्षं नृधियाः। उत्तर

हन्तात्कत्तरतः॥ आग्नेय्यामीशान्यांवा॥ ततो नंतरं प्रादक्षिणो न मानुषो व्यापारः स्वर्गादि सर्वं तस्मी॥ ह
विद्वानालयदशहस्तं॥ सृष्ट्या सुभयतो दार्यपर्वपरिरेकत्तव्ये॥ छदित्रयं च॥ उदगप्राणि छदी वि॥ मध्यमं छ
दिरालभस्वेत्यध्वसुर्यजमानं प्रत्याह॥ आलब्धवाचनं॥ प्रतद्विस्तृतवते० विष्टेति ब्रहि॥ यजमानस्य प
ठनं विश्वादेत्यंतं॥ उत्तरे चादे॥ पुनः प्राह॥ रराघालभस्व॥ आलब्धवाचनं यजमानस्या विस्मोर राटमसी
ति ब्रहि॥ यजमानस्य पनं॥ पुनरुष्ट्याया लभस्वेति प्रेषः॥ आलब्धवाचनं विस्मोः अग्रे स्थ इति ब्रहि॥ वि
स्मोः अ० अग्रे स्थ इति यजमानः॥ दार्ययोः परिधीयता॥ तत्र पर्वदारस्य दक्षिणसंभेदभूमिस्थिं निधाय वा
रुणासचारज्जु सहितया प्रादक्षिण्येनोपगहनं विस्मो स्मरसाति॥ ग्रंथिकरणां रज्वाते विस्मो क्रवी
सि दटीकरणां निष्पन्ने प्रतिमोकः॥ प्रथमं दक्षिणस्या तथा उत्तरस्या एवं यश्चिमद्वारस्य॥ प्राग्
०॥ शंह विद्वानि॥ निष्पाप वैष्णवमत्यालनते॥ वेष्मवमसि विष्मवेत्वा॥ भोजनभरुणो चस्मिन्नु
र्युः॥ हविद्वानैकस्मिन् क्रियमाणो॥ अक्षरेण प्रेरुमाणं ब्रयान्मा प्रेरुथाः॥ सदसि स्तोत्रशस्त्रकाल
चादिना स्यान्मोक्षः प्रउगं वनत्फपरवान॥ त्रये प्राग्ध्वरेखायां मध्यतश्चत्तरसक॥ द्वि प्रादे शमिते॥

रुत्रे कोरोष परवाचिदुः॥ तत्र प्राञ्चखमुपविश्य देवस्य त्वेत्यभ्यादानं देवस्यात्वासचितुः॥ आददेनार्य
 सिदक्षिणा पर्वस्य परिलेखः॥ इदमहः॥ राक्षसां प्रीवा अपि संतामि॥ उदको यः॥ एवमुत्तरायणस्य परिले
 खः॥ एवदक्षिणा पर्वस्य तथैवोत्तरपर्वस्य॥ अथवा पर्वमुत्तरायणं ततो दक्षिणा पर्वदक्षिणा पर्व॥ उत्तरप
 र्वा अथवा आग्नेयकोणा दारभ्य प्रदक्षिणा क्रमेण॥ सर्वपक्षे उत्तरपर्वत्वं॥ प्रादेशमात्रव्यासात् प्रदेशां
 तरा च द्धिमात्रवातानु बहन्नसीतियथा परिलिखितं स्वनेति॥ बहन्नसि बहद्गो बहन्मिद्रायवा च वेदा
 रक्षोहरां वलंगहनं वैष्मवी॥ इदमहमित्क किरतियथा वातं प्रतिमंत्रं॥ इदमहं तं वलंगमुत्किरामि यं मे
 निष्ठा यममात्यो निचरवाना इदं प्र० सर्वधुयं मे सर्वधुनि चरवान चतुर्थे इदं॥ सजातो यमसजतो निचरवा
 न॥ उक्त्यां किरामीतियथा सर्वेभ्यः॥ उक्त्यां किरामि॥ उत्किरणां प्रदक्षिणा क्रमेण॥ अक्षायसंभिधा
 दशतो सम्यक्॥ सम्पाक्य रूपं योरसंभेदनां स्वराडित्यवमर्शयति यथा वातं प्रतिमंत्रं॥ उपरवानवम
 शत्येति प्रतिप्रस्थाताऽध्वर्युं प्रत्याह॥ आध्वर्युस्त्वमशतिस्वराडसि सयत्नहा॥ सत्रराडस्य मिमातिह॥ जनरा
 डसिरक्षोहा॥ सर्वराज्यमित्रहा॥ अचमशतियजमानः॥ प्रेषदानं ध्वर्योरिति संप्रदायः॥ अध्वर्युयजमानो सं

अथोपर्वदक्षिणो ध्वर्युरपरोत्तरेयजमान उपविश्याऽवट्यो मध्ये हस्तौ प्रक्षिप्य परस्परं स्पृशेता अथ ध्वर्युः
 सद्यतियजमानः किमत्रा भद्रं इति यजमानः तत्रौ सहास्तु इत्यध्वर्युं पांशुपुनर्दक्षिणा परे ध्वर्युरास्ते। य
 वौत्तरेयजमानः यजमानः सद्यत्यध्वर्यो किमत्रा भद्रमित्यध्वर्युः तन्मेऽस्तु इति यजमानः। प्रोक्षत्यनात्र
 क्षोदहणा इति। भेदे मंत्रावृत्तिः। रक्षो हरो वो वलगहनः प्रोक्षा मि वैस्मवान्। प्रत्येकमुदका सेकः रक्षो ह
 रो वो वलगहनो वनयामि वैस्मवान् प्रत्येकं क्षरणां रक्षो हरो वो वलगहनो वस्तुणामि वैस्मवान्। प्रो
 क्षणादि प्रादक्षिण्येना तन्नुपरि कुशकराणां। अधिषवणो फल के वंगुलांतरे प्रक्षालिते प्राची
 अरतिमात्रे संनरो अंतः शल्ये वापदक्षति वैकं कतमयो रक्षो हरो वांचालगहना उपदक्ष
 मि वैस्मवा पांशुपरणां रक्षो हरो वांचालहनौ परस्परं हामि च वैस्मवा। तस्मिंस्तोहितानुद्धुचमो
 पधाना वैस्मवमसि तस्मिन्नाहः पंचा वैस्मवास्था। खरं पुरस्तात् कारोत्पद्वा वोक्षितं सिकता
 पकीरां च चुरत्वा तत्र उल्लेखनं। पुरीषोद्धरणां। अभ्यर्क्षणां। उपरि सिकता प्रकिरणां। अ
 तः पात्यात्यद्रक्रमा आयात्वा दक्षिणा स समं महांतं तत्रोडुवरीमिनोति। यजमानमात्रं। पृथक् वष्ट
 ते देवस्य त्वेत्यभ्यादाने। अवटपरिलेखः इदमहं उरवननं। प्राचः पांस्तनुदपति तदग्रे उद

प.
१३

13

वरिष्ठापनां प्राचीं कुशमुष्टिमुपरि। यवोसीत्यस्य वा वापः। प्रोक्तं तां दियेत्वेति पपवता अवदेशो वा से
कः सुंधंतामिति। बही ८। षिप्रां च्छदं चिचपितषदनेमसीति। उद्विवमित्छुयति। दुंबरं उद्विव ८। स्तभा
नांतरिहं हराद ८। हस्वयिष्यां निखननं। क्वानस्त्वामारुत्तोमिनोत्तमित्रावरुणौ क्रवेण धर्मणा। यो
सुभिः पर्यहरां व्रक्षवनिचेति ब्रह्मद ८। हेतिमेत्रावरुणादं न समंतं त्रिः पृष्ठतिसमं भूमिं कृत्वा हिरण्य
सेकः। उद्वरीमालभस्वेति प्रेषः। आलधेवाचनं यजमानस्य। क्वासिक्वोयं ० मयादिति ब्रह्म।
यसुभिरिति वा यजमानस्य यठनं। सस्कृत्याज्यं क्ववेण विशाखे होमः। भूमिप्राप्ते स्वाहाकारः। घृ
तेन घावायि वीषयेथां स्वाहा इदं घावायि वीष्यां ॥ अथ सदः ॥ नवकेलक्षणां कुयन्त्रीणि
कुयां त्रिपुत्रिषु उत्तमो नवकः याशाः सदसो मानमुच्यते। नाभिदघ्न ८। सदो मत्यावा। नाभिदघ्नः
अन्यथा उच्छिता सुवसर्पति यदुद्रातार आर्भव इति विरोध्यते अस्यादशारत्येकविंशतिश्च
तुर्विंशतिर्वा सर्वयक्षेन वतिर्यक् अद्वयिमो वादैर्घ्यस्यापवापरप्रमारा मध्ये दुंबरीदक्षिणोत्त
रप्रमारा मध्ये पद्या। उद्व ८। शा ८। सदाः। मध्यमछदिरारोपणा। इदं स्पष्टदिरसि विन्ध्यजनस्य
छायाः। अपरपर्वे च। छदिरा मंत्रे पर्ववता त्रिवर्गे चोत्तरतः। षड्भिः कटैः परिवारणां पर्वधारदक्षि

राम.
१३

रास्तंभादिपरित्यागिर्वरतोऽस्य भवंतु सृष्टयः। हविर्द्वानिवद्वार्ययोः परिषीवराणां। इन्द्रस्य स्यारसि। ग्रं
 थिकराणां। इन्द्रस्य क्रवोसि। निमयि अभिमंशने ऐंद्रमसि। हविर्द्वानिं परोतमुत्तरेणापी अभमयगारदा
 रमंत वैष्टदंभ्यः सर्वे वा हविर्धनादमात्रीध्रं मध्ये विष्मं। निष्ठाप्यालंभः वैष्म देवमसि॥ सदा
 मध्यमरेखायातनो दीची निरामया॥ तस्याः प्राचं पदं त्यक्त्वा ततो विष्म नि कारयेत्॥ ॥ विष्म नि
 वापः पर्वमात्री धीयो प्राशुरवोपविश्य परिसम हनादियं च। परिसम हनं उपलेपने। उल्लेख भउ
 दुराणां। अभ्यंकराणां। तदप्ये चारे स्मात्तं। पुरीष निवपति स्येना चारश्चे उदुः पविश्य विभरसीति प्र
 तिमंत्रां उदुः पविश्य पुरीष निवपनं हस्तेन स्येना। पुरीष निवपने सर्वत्रियजमानस्या चारं भः॥
 तत्र विभरसि प्रवाहणः रौद्रेणा नीकेन याहि माश्रेयाय हि माश्रे गो पायमान मस्ते स्तुमा माहि ६ साः
 सिकता प्रकिरणं सर्वत्र प्राशुरवेना पंचषदाथश्च प्राशुरवेना वक्रिरसि हव्यवाहनः रौद्रेणा
 दक्षिणाय चैणा दुंबरी मैत्रावरुणास्य विष्म निवापः उदुः पविश्य पुरीष निवापः स्थित्रौ
 सिप्रचैताः। रौद्रेणा नीकेन। होत विष्म मुत्तरेणा चतुरः समांतरा ब्राह्मणाश्च ६ सियो नृने
 द्रष्टा वाकानां। विष्म ना उदुः पविश्य पुरीष निवपनं॥ त्वथोसि विष्टे वेदाः रौः। पोत वि

४ अथ कुरुत्वा होत विष्टे पुरीष निवपनं

प.
१४

स्येउशिगासिक विःरोनेष्टुधिस्येअंधारिरसिवन्ताहिःरो। अष्टावाकधिस्येअवस्परसिदवस्वारा
रोदे०। आम्नाश्चादक्षिरा० संप्रतिवेद्यतेदक्षिरामुषोमार्ज्जालीयांतत्रदक्षिरामुखपुरीषनिवायः। मुंघु
रसिमाज्जालीयेःरोदे०। सदोद्वारंएवेगातिष्ठन्ननुदिशत्याहवनीपात्र। संप्राउसीत्यादिभिर्मंत्रैः
प्रतिमंत्रमीक्षतां। उभयतोद्वारंहविर्द्वानिमुभयतोद्वारंसदः। तत्रसदोद्वारंएवेगास्थित्वाहवनी
येक्षतां। संप्राउसिरुशानुःरोदेगोतिसर्वत्रा १ बहिष्यचमानदेशां। परिषघोसिपवमानः२चात्वा
लान्तभोसिप्रतक्षराःरो०। ३शामित्रंमृष्टोसिहव्यसदनःरो। दुंबरिकृतंधामासिस्वर्जोतिः५ब्रह्मासनं। स
मुद्रोसिविष्वव्याः६शालाद्वार्यंअन्येस्येकपात्। ७प्रथमगाहपत्यां अहिरसिबुध्यःरोदे० उत्करं।
उत्करं८समष्टोसिविष्ववेदाऊनातिरिक्तस्यप्रतिष्ठा रोदेराणीकेनयाहिमाये॥ अग्नीषोमीयेवा
चस्पतिप्रेषः९जमानवाचंयद्येतिच। आहवनीयशालीद्वार्यदक्षिराग्नीनांपरिस्तरां। शालाद्वार्य
स्योत्तरतः१०पश्चिमतोऽप्यात्रासादनांतत्रवज्राभिहोत्रहवराविद्यते। शस्या। दृषदुपलं। यवित्रे
स्तएवा। आज्यस्थालीकुशमुष्टिः। अभि० बृहदन्यैवष्टादनानि। योऽक्रवा। सुवोऽजुह्यमभर। अव
ष्टादनान्यग्नीषोमीयसक्तानि। आतिथ्यपरिवयोविध्यौच। आज्यं होतृषदनं। चयाप्रपरापादिनिह

राम.
१४

दवर। अंतर्धानकदांतं। अंतर्धनिरां। क्रवा। दक्षिणा। एरापात्रश्रुलावभय समिधयोन्साहवर्जं।
 उपकल्पनाया निरुधः। अश्व बालप्रस्तरोपसत्रदयातिथ्य बहिः॥ दध्यादिहिरण्यकलांतं निशरु ठवत।
 एषेकादशिनियकेएकादशयचतुष्टयानि। वारपमनं। संस्कृताएव प्रोक्तानि गृहीत्वा पात्रप्रोक्तानि
 असंचरे प्रोक्तानि निधानं। वाचिसर्गः यजमानस्य च। कुक्कुटहननं। आज्यनिर्वयो वेदबंधः। महावेदि
 खननं। उत्तरपरिश्रहः। अंतःपात्ये संलयमनुमाज्जनिं पुराक्षरस्येति। प्रोक्तानि प्रैषे। प्रोक्तानि रासादये
 अंबर्हि रुपसादया प्रोक्तानि निधानं। नस्पौदकप्राहारः। पाणी प्राक्षालनं। इध्मशकटवहि आसाद
 नं। अनुज्ञातस्य ध्वप्रोक्तानि। वेदिप्रोक्तानि। अनुज्ञातस्य बर्हि प्रोक्तानि। बर्हिसिक्क्यां त्वेति यस्यापके।
 वशापके। शकटवहिरसित्वा जुष्टं प्रोक्षामि। सशेषो मलावसेकः इध्मनिधानं। अपराक्षे प्रस्तारवर्जं बर्हि
 स्तरां। सप्रवर्ग्ये प्रवर्ग्ये सादनययः शेषेणाद्व्रतप्रदानं। निःक्रमं। शारवाष्टेदनमिषे त्वेत्यादि। द
 धिघर्माथमुपवेष्टनिष्पत्तिः। पवित्रबंधनं शाखायां अयाकरणं। इंद्राय सरस्वतिवते भागमिति प्र
 थमं। इंद्राय भागमिति द्वितीयं। इंद्राय सरस्वतिवते भागमिति तृतीयं। तथा च नुर्यं। अप्रवर्ग्ये इंद्रा
 य सरस्वतिवते भागमिति त्रयाणामयाकरणं। यजमानस्य पश्याहत्फपगहनं। शालाद्याये सोप

प. १५

15

पमनिकस्येधस्याविश्रयणां आज्याविश्रयणां पर्यग्निकराणां उद. अंतः पात्येवर्हिहयसादयस्कचोसंसृदि
 पत्नी ६ सन्नहाजेनोदेहीतिप्रैषः। पत्नीशब्दवर्जं स्पृष्टवन्नहारः नपाण्योरवनेजंनंरुतेत्वाश्र। अं
 तः पात्येदेस्ये आतिथ्यवर्हिचतुषयासादनं। वेदाश्रयिष्पत्तिः। स्रक्तंमार्गः पाशुकः संमार्ज्जनानांस्था
 पने। आज्योद्दासने यत्याज्यावेक्षणां। उपस्थेसोमं कृत्वा यजमानस्य शालाद्वार्यमपरेणासनं। शालाद्व
 र्यमपरेणा सोमक्रयणापदं परिकिरति यजमानस्याग्रे। चतुर्देवो। आहवनीयस्योपयमनीष्वाग्नीर्ध्र
 यस्याक्षीपांजनं च अंतः पात्य आज्यप्रोक्तं सप्तवतं। आज्यावेक्षणां। षष्ठदाज्ययोजनं। आज्यग्रह
 णं निरुद्धवद्वावर्जं। आज्यानाधारणां यजमानस्य वाससाद्यादनं। स्वगोत्राणामन्वारं न्नराशि
 लाद्वार्येदेधोमभ्याधाय। पस्माद्विद्वदाज्यं संस्तुत्य सक्तद्रहरा मग्निहोत्रहवरणं। समिद्धजशाला
 द्वाये होमः। त्वः सोमतनुरुद्रोद्वेषोभ्योद्वेषोभ्योन्यक्ततेभ्यः। उरुपंतासिवरुथः स्वाहा इदं सोमा
 य। पुनः सक्तद्रुहीत्वा समिद्धर्जं। जुषाणो अह्वराज्यस्य वेत्तु स्वाहा इदमसवे। अयं प्रक्रियमा
 राया नु०। सोमाय प्रणीयमानायानुब्रूहि वा। अध्वर्युः पुरुष्यैः प्रावद्वारा कलशग्रह पात्राणा
 दानं इधमकार्ष्य परीधि आश्वे वाल प्रस्तर विहृतावर्हि वपाश्रयण्ये रशने मंथनं चतुषया

राम. १५

न मानयन्। यद्यप्यग्रापोमीयेमंयनविकल्पः। तथापि सुत्या हेनियमइतिगच्छन्नेनयेतिवाचयति।
 उत्तरेणारादोगमनं। अत्रेनय० धेमेतिब्रुहि। यजमानस्यपठनं। आग्नीध्रायेतिनिधानं। तेनैवाज्यत्रोषे
 रासत्तद्दहीतेनसमिद्धर्जमायाध्रायेदोमः। अयन्नोअग्निवारिव० जहृषाणाः स्वाहा। इदमग्रयो।
 तत्रयाक्तादिनिधानं। उत्तरेपरिक्रम्याहवनीयस्योत्तरतोनिदधात्यन्यतः। आज्यसोमवज्जंविष्ट्या
 व्यवायोधेयोरेवा। आसमासेः ब्रह्मन्निधमं प्रोक्षिष्यामिप्रोक्षणां। षरोत्तरादं प्रोक्षणां। उत्तरवेदेवपि
 आत। ब्रह्मन्ब्रुहिः प्रोक्षिष्यामिब्रुहिप्रोक्षणां। कृत्वात्वेति। सरोषोमन्तावसेकः। ब्रुहिब्रुवन्स
 नादि। ब्रह्मणोप्रस्तरसमर्पणां। सन्नहनविस्त्रयनंस्तौषमोणादेशदक्षिणाश्राणोपननिधमनं। अ
 न्येखद्यादनं एकवृद्धिस्तरणां। प्ररुशावास्तरणां। आपन्नदणानिरसनाभावः। समित्युत्तरादा
 नं। आहवनीयकल्पनं। उल्लुकोद्दहनं। परिधिपरिधानं। स्पृश्यास्पृश्योराधानं। ततः पूर्वसंस्तुते
 नाज्यनक्त्वाङ्कतिहोमः। उहविस्मोस्वाहा इदंविस्मवे। आहवनीयेक्षणाद्यात्मा लंभांतंनिरुद्धवत्।
 उ०। दक्षिणो नसिद्धस्याजिनमास्तीर्यतस्मिन्सोमनिदधतिदेवसवितरिति। यजमानस्यान्वारंभः।
 देवसवितरेषते० दमश्। एतत्त्वमिति विस्मज्योपतिष्ठतेयजमानः एतत्त्वंदेवसोमरायस्योषेरा। ति

पः
१६

16

क्रमणं यजमानस्यास्वाहा निर्वहृत्ता स्याया शान्म चो आग्नेव तपा इत्याह वनीये स मिधमाक्षयमदंती रूप
सृष्ट्या गुली विसृजते। पत्नी च गार्हपत्ये तस्मां स मिदाधानं मंदं फ पस्य श्रुतिं॥ अंगुलीर्विसर्गाः। चात्वा
ले मदंती प्रहेपो ध्वयोः नाम ग्रहरां यजमानस्या तस्य गृहे भोजनं च यजमानपत्न्योः पयो व्रतनिवृत्तिः।
सवनीयहविः शेषभक्तः अभ्यादानादिवपामाज्जनांतं निरूठवत्। अयं तु विशेषः। नात्रोपाकरा मंथ
ने। नश्येता नुमुहृत्त प्रेषः नात्र परियशब्दो। नात्राज्यभागो। वपायादिरभिधारणां अप्रीषो माभ्यां छा
गस्य वपाये मेदसो नुब्रहि। अप्रीषो माभ्यां छागस्य वपां मेदः प्रेषा। यागः। इदमप्रीषो माभ्यां यत्नान
यनेनेष्टः पत्नी मुदानया वपामाज्जनां देवसाती वरिग्रहरां स्यादमानां। अनस्तमिते। अस्तमिते
न्मणिकाद्गुह्यं उल्कषी ५ हिरण्यं वोपयुपरि कीरय नृह्लाता तत्र वसती वरिग्रहरां। हविष्प्रतीरि
मा आपो हविष्प्रारं आवि० अस्तु सूर्यः। एत्यशाला दार्यमपरेण संस्थापनं। अग्नेर्वै पन्नगृहस्य सद
सिसा दयामि उचरेत्सुब्रह्मण्य प्रेषः। सुब्रह्मण्ये सुब्रह्मण्यमाक्षयपेतायुत्रीयां। तदा दानं। आ
दित्याभ्ययेदुतायामपि। वपा होमात्प्राग्य घादित्योभ्यस्तमियात्तदा एवं वसती वरिग्रहरा मितिके
चित्। यस्तु पुरोडाशो वाचस्पति प्रेषः तत्र दिरासादनं। प्रणीता प्रणयना पात्रासादनं। अर्पाभिहोत्रहव

राम
१६

णिः कपालान्येकादश। कस्माजिनो लवलमुसलं। उपवेषः। उपसर्जनी पात्रं क्रीवा पुरोडाशपात्र
 ष्टावदानं। उषधं। पुरापात्रं कमपिवर्गं च। स्मोपहितपात्रा मोषधं कशराद्यास्यांते विशेषः
 अग्नीषोमाभ्यां जुष्टं गृह्णामि। प्रोक्तं रातोत्वाधिकः। आस्योदकदानांतेस्तु च संमृहति त्रैषो ग्राधः। तत्समा
 र्गः॥ ष्टावदानं पुरोडाशपात्रोश्च संमार्जनमासनं। अंतः पात्यै क्रवायां चतुर्गृहातयहरां। उपभृत्समीपे
 सादनं। ततः पुरोडाशविभस्माकरणाद्या सादनांतं पौर्त्तमासवत्। क्रवाज्यालंभः। पुरोडाशस्य च नात्मा
 लंभः। न व्रतग्रहणां यज्ञप्रेषावाज्यभागौ। पुरोडाशयागे। अग्नीषोमाभ्यां पुरोडाशस्यानुब्रुहि। अग्नीषो
 माभ्यां पुरोडाशं प्रेषेत्यादिभागपरिहरणांतं पौर्त्तमासवत् भागपरिहरणांतं शुभ्रजवध्यमवधा
 येत्यादि। दक्षिणाग्निहोमांतं निरूढवत् अयं विशेषः। नात्र भागावदानानि। न स्वहोहोमः उपयद्वा
 मोहोत्तविष्ट्यै। एकं समिष्टयजुः अस्मिन्नेवेदयोक्तविमोकादिकं कमपिवर्गंति। नम्रलावभृथः। ना
 दष्टाङ्गतिः। कमपिवर्गंति शालाग्रे स्थित्वा धूपं कुक्कामतेति त्रिराहो वैः। शालाघायमि परेणास्तेयत्नी॥
 उत्तरवेदिमपरेणा यजमान उपस्थे सोमं कृत्वा द्वारेणास्ते। वसतीवराः परिहरति दक्षिणेन निरूढ्य
 दक्षिणास्वाभुत्तरवेदिश्रोणौ निदधातां द्राघ्योरिति। इन्द्राभ्यां गधेयास्त्रातेनैव माग्नीणाद्यत्पशालाघा

यमिपरेणानिधानं कलशस्य मुद्रका लंभनं यत्नः। पुनराहवनीयस्योत्तरेण पर्वद्वारेणानिर्हत्याग्नीध्रस्य
 उत्तरेणोत्तरस्यास्य उत्तरवेदिश्रीणो निदधाति। इन्द्रायै भगिधेयीस्था। मित्रावरुणायोरिति वा। पुनस्तु
 त्वाग्नीध्रेऽप्यनंविशेषां देवानां भागधेयीस्था अमर्याउपसर्पेयाभिर्वास्यः सह। तानोहि च
 त्वध्वरं। सोमं चासंघामाग्नीध्रे। दक्षितश्च तत्र तांशत्रिं सोमं रक्षति। सुब्रह्मण्योऽप्रेषः उत्करेत्य
 र्ववत। परिवाप्याये दोहनां अयाकृत्य षड्गारिणामेकैकस्य षड्गस्य उपस्थेष्टादिपरिक्षालो
 तमयाकरणाक्रमेण दोहोदश्चित्। चतुर्षु उखायात्रेषु चिक्रानि। क्रमेणोदसने। आतचने। इन्द्र
 स्य सरस्वतिवत्स्वाभागः। सोमेनातन्वीत्यातंचनं त्रयाणां दधिघर्मस्य। इन्द्रस्य त्वाभागः। सोमेनातन्वी
 ति। विस्मोहव्यः रक्षते येकैक्यापिधानं। क्रमेणानिधानं। दोहनानां गुप्तकरणां। पुनर्वसोयाकरणां मि
 त्रावरुणावतेभागमिति विशेषः। शाश्वोपरहृत्तं। अग्निष्टेरशानां स्थापनां रोहदानम
 ध्वर्यवो। ऊं कुमादिना उन्मर्दनमध्वर्योः। ऊं लसुडिकावस्त्रां तां हलदंतप्रक्षालनं चाध्वर्यवो। रात्रौ सो
 मरक्षितस्या॥ ॥ अथस्तुत्याहः॥ योत्समस्यामपररात्रे यजमानेने सह यजमानपुरुषाः ऊं त्विजः
 प्रबुध्यध्वमिति प्रेषः। आहवनीयशालाद्यदक्षिणाग्नीनां परित्तरणां यात्रासादनं। शालाद्यस्योत्तरतः

अग्निहोत्रहवर्णिवज्राः शम्पादषट्पलेपवित्रे दनानिपवित्रे। आज्यस्थाली। कुत्रासुहिः प
 क्षेयोक्ताः॥ स्ववादिक्त्रासहितमग्रा षोमीयवत्। षोडशपतिरात्रयोः पाकवैषम्या द्वाप्यपराणी
 श्रुतोऽंभिन्नं एषसंबंधवर्जमुपकल्पनीयानियमुवत्। दक्षिणावर्जं। वाग्वमनं। यवित्रकराणां
 प्रोक्षणीसंस्कारः। वज्रादियात्रायाणां प्रोक्षणी। शालाद्यार्यमुत्तरेण प्रोक्षणीनिधाने। अतः
 पत्येदतिकेचित्। वाग्निः सर्गः। कुक्कटाहननं। आज्यनिर्वापोध्वयोः। वेदबधः। आज्याधिष्णयणां।
 पर्याग्निकराणां। उद०॥ अतः पात्ये प्रोक्षणीप्रेषणं पक्षेपत्नीशब्दोभावः। स्योदकप्रहारः। नपाणयो
 रवचेजनं अतः पात्ये स्येभ्यावर्हिषासादनं। आज्योदासनादिपत्याज्यावेक्षणांतं। आज्यस्थाली
 वेदस्कवदधिष्ठयोऽज्यपात्रप्रोक्षणीस्यो ध्मावर्हिषादायाग्रीत्रे गमनं। आग्रीत्रे उत्पवनादिपशु
 वेदाज्यग्रहणां। आज्यानां क्षरणां। आज्यानि सोमं प्रोक्षणी। दान्यादायाहवनीये गमनं। आहवनीयस्यो
 त्तरेऽध्मा निधनं। ब्रह्मविध्यां प्रोक्षिष्यामीत्यादि उध्वप्रोक्षणी। सक्तप्रोक्षित एवेध्वोत्रापश्चादुत्तर
 वेदेः प्रोक्षणी। वरात्तरादेवा। बहिः प्रोक्षणी। शेषो मलावसेकस्तरणां घात्मा लभोपस्यर्शनां

तमग्रीषोमीयक्ता। नात्रसमिधयावाधयाकृतिः। हविद्वनिप्रवेशनं। इषांतरेणाह सोममद्रिषुसंमुखेषु
निदधति ह देवैति। यजमानस्याचारं नतः ह देवा मनसेत्वा ऋद्धिमिममध्वरं दिवेदिवेषु होत्राय ह सोम
राजचिन्त्यास्त्वं प्रजाउपाचरोह अद्रीणां च सुखानि स्थविर्यास्यभ्यंतराणि विन्ध्यास्त्वामिति विस्तृत्यो
पतिष्ठते यजमानः विन्ध्यास्त्वां प्रजाउपाचरोहंत एतेनोहराणां सोमार्थस्योभिषचै इषांतरे
इत्यर्थः नोहराणांततः अभिषवोत्तरे काले तेन मार्ग्येण नोहराणां बहिर्द्धिभावोत्। कृतत्वा ह्युक्ताभि
षवे पुनर्नोहराणां मीषांतरे आहवनीये समिधावानकुर्वन् प्रातरनुवाको याकराणां देवेभ्यः प्रात
यविभ्यो नुब्रूहि इति उक्तेरेव ब्रह्मराणां प्रेषः तदा कोनो प्रातरनुवाकं जायदुयासीताध्वपुः स्वप्या
ह्य। अग्नीं स्वनीयनिर्वापः। तत्र वाचस्यति प्रेषाः प्राणीतासीताध्वपुः स्वप्या ह्य। अग्नीं स्वनी
यनिर्वापः। तत्र वाचस्यति प्रेषाः प्राणीता प्राणयन। यात्रा सादनं। अर्पणं कर्पणं कादृशं कर्पाणां नि
ह्यात्रिनं। उत्सव लसुसलाशाखोपवेवः। उपसृज्जनीयात्रां दोहनं च तस्यं पुचं बिलायात्री वाजि
नमां उं श्रुतावदानं। यवाः पस्य यात्रां कर्मापवर्गवेति। दध्प कल्पनं। यात्रांतरप्रोहराणां रुत्राय यस्या

ग्रिहोत्रहवराणा दानादिप्रहारांसादनांतं। ग्रहणो। इंद्राय जुष्टं गृह्णामि। इंद्राय हरिवते जुष्टं इंद्राय एषे
 रावते जुष्टं गृह्णामि। देवेभ्यस्त्वेति सर्वत्र चतुर्मुषि को निर्वायः। भूताय त्वेत्यादि सादनांतं। प्रणीताभ्याः
 प्रोक्तः। गी संस्कारः। ब्राह्मणं नृविः प्रोक्षिष्यामीत्यादि इंद्राय त्वा जुष्टं प्रोक्षामि। इंद्राय हरिवते त्वा इं
 द्राय एष एवेते त्वा। पात्राणां प्रोक्षणां। प्रोक्षणीनिः। ओषकराणां कृत्वा जिनादनादि उषवि प्रमोकां
 ते कंडनं कं कुटाहनमवज्जितत्वात् चर्चकः। इदमिंद्रस्य। इदमिंद्रस्य हरिवतः। एष एव तश्च। ऐंद्र
 स्य फलीकं रराणादि कपालोपधानानंतरं भज्जनोपधानं प्रथमकपालधुर्मरा। दिशस्ते च नभ्य
 हनेन स्तः शालादो ये अयरां सवनीयानां। उषसं जुष्ट्यां च अयरां ऐंद्रस्य प्रोक्षणां नेय रिक्षान्
 नांतो दोहः ऐंद्रस्येक्षणादि। पुरोडाशधानानां युगयंदक्षिणयरां। प्रथमनं पुरोडाशस्य। धानानां
 मधः संतापनं मंत्रेणा। धनानां प्रथमनं नहिरभिर्मरीनाभीवासाभावः। माभेरित्यालंभनं पुरोडाशस्य।
 ईक्षणां धानानां। धानानां सुखासनं। देवो वइति पात्र्यामोप्याभिमंत्रणादि। करान्ते चर्चकः। इदमिंद्र
 स्य हरिवतः। इदमिंद्रस्य एष एव तः। एष स्यात्तत्कृत्यानां धन्यमसीत्यादिनापेक्षणादिसंयवना

तां पुरोडाशकराणां कृष्णाजिनाक्षराणामिति केचित् अतमेरु रिति पुरोडाशस्याभिवायः। पर्वपिष्टलेपेन स
ह पिष्टलोपस्थापनं। पात्रं गुलिप्रक्षालनं पर्वेण संमील्य प्रतपनं। आस्योदकदानं। मृतावदानपंच
विस्वायात्रीवाजिनं भोऽस्य संमार्गः॥ वेदाग्रस्थापनं॥ ॥ उन्नेतुः यात्रयाजनं॥ खरोत्तरपर्वद्विउपा ४
अंतयमियोः। दक्षिणामुपा ४ शोः तदपरेणादिदेवत्यानि प्रत्यं चिशास्त्रा वमंदवायवपात्रं अजका
वेमैत्रावरुणां आजागलस्तनाकृतिरित्यर्थः। समाश्वितं पात्रं। खरस्य दक्षिणायवर्द्धिमुक्रामं चिनोः। द
क्षिणामुक्रस्या। आग्रयणस्थाली खरस्य मध्ये स्थापनं। तस्याश्च दक्षिणोऽष्टास्थाली स पात्रा। तयो
दित्यस्थाल्युत्तरा। आग्रयणस्थाल्याः पर्वेण। ऊतयात्रे पूर्वैस्तकुष्कराकृता उभयतो मुखे कोश्रप्य
मये आश्वच्छावा प्रादेशमात्रे निधीयेतै। ते च दक्षिणोत्तरे भवतः। यदपात्राण्युल्लखलसदृशा
नि वकं कतानि प्रादेशमाश्रितमध्यसंग्रहातानि आग्रयणस्थाल्याः अपरेण स्तकुष्कराकृतं प्रादे
शमात्रं पारिप्लवधारुणा। तस्योपपुमयतो दशपवित्रमोसं। मुक्तं॥ अहस्याधस्तादिकं कतद्रोणा क
लशपात्रमरतिमात्रं प्रत्यं च उपरिष्ठादहस्यनीत्या तस्योपरि अन्यतरतो दशपवित्रं करोति। एवैणो
पस्तं भनमुत्तरं क्रवस्थाली। उत्तरस्यानस उपस्तं भनस्य पुरस्तादहस्यस्थाली उत्तरस्य धुरिप्रचरणां रुविर्वा

नस्यशाम्पांतराले। पर्वेणाक्षुपरिपतभृतं। अपरेणाधावनीयंउपर्येव। प्रागक्षुद्राचमसान्ते
इत्तात्रैकंकतमायाउ अधस्यापयति। तत्रचमसानांलक्षणां। वैकंकतमयाक्षुत्वाविलस्य
मसास्मताः प्रादेशायामाश्रुतुरंगुलविस्तराणां गुलरक्तास्त्रगुलदंडास्तैषांदंडेवलक्षणांमिति। हो
तुर्मंडलएवस्यादुस्तराश्रुतुरश्रकः। उद्गन्धरां च अश्रित्याघाजमानः पशुस्मृतः। प्रशास्तुखत
शस्यादुतिशेब्रह्मशसिनः। पोचुरग्रेविशखीस्यन्नेषुस्यादिवहीतकः। अन्नावाकस्यरास्त्रावश्चा
प्रीतिस्वमपकः। प्रत्यगेकधनानसुगमानुदहराणांस्त्रप्रभृतिआपंचदत्रार्पेतात् प्रातरनुवाके
सवनीयनिर्वापयात्रयोजनासुगयत्। अम्भुषारुशायपुनित्फच्यमानेहोत्रा। अध्वर्युःपत्नी
उतिवदामंसंस्तुत्यचत्तर्गहीतं प्रचराणासमित्यर्वकमाहवनीयेष्टुतोत्वप्रिरितिहोमः। श्रुतोत्व
प्रिःसमिधः सविताहवंमेष्वाहा। उदमग्रपृथिवरागावदेवीसवितृभ्यः। अपरंतस्मादाज्यशेषाद्गृही
त्वा उदगधनाह। अपिष्यहोतः। मैत्रावरुणस्यचर्मसाध्वयविहि। नेष्टःपत्नीसुदानयाएकवनि
नपतआप्रिष्टात्वालेवसतीवरीभिः प्रत्ययतिष्टासैहोत्तचमसेनचएतेचत्वारः सोषाःसा

प.
२०

वसानाः। आपागत्वा देवी रापश्य स्रज्जुहोति। देवी रापोऽपानपाघोवभागस्थस्वाहा। इदमपां
नंप्रभ्यः। कार्ष्णि रसीति मैत्रावरुणा चमसेनाज्यमयोहति। कार्ष्णि रसि। समुद्रस्यत्वेति तेन मैत्रावरुणा
चमसेना गृह्णाति। समुद्रस्यत्वादिन्या उत्तयामि अनेनैवमंत्रेण एकधनिनः एकधनांश्चोन्नयंति।
पात्रे जुनांश्चैपत्योद्धोद्धो बद्धवचनमुच्चारणाथं पत्नीं शब्दे। चशब्दादुन्नयंति तस्मात्प्रत्येत्य चात्वा
लस्योपरि मैत्रावरुणा चमस्यं वसतीवरिश्च सः स्पर्शयति समापयति। इतरेतरस्मि च्यानयंते
को। मैत्रावरुणा चमसे प्रथमं। तत्रमंत्रः समापोऽहिरगमतसमोषधीभिरोषधीः। होत चमसे वस
तीवरीः कृत्वा यजमानाय प्रयच्छति। सानिग्राभ्या। अविरेणोद्धेयेति इत्येवं होत्रा एहो ध्वजुः प्रत्याह।
उतेवनं नमुः। प्रचरणा सः सवममिष्टो मेज्जुहोति अर्भो वे च त्वग्दहति यमग्रइति। रराघालंभनं वा
षोडशिनियमग्रइति छदिरति रात्रे वा आलभते। अतीत्य दक्षिणेन होतारं मैत्रावरुणा चमस
माधेवनीयेन वनयति। वसतीवरित्तीयं यात्रिः प्रातः सवने पात्वस्मान्नेष्ट्वानरोमहिना विश्व
त्रांभः सनः पावकोद्विराण्दधातत्वा युष्मंतः सहभक्षाः स्यामिति। तावद्विकधनानां तेनैवमंत्रेण
अर्कणीयते। वसतीवरि शेषमेकधनशेषं च एकधनस्वानेति क्षयाधिषवरो ययुषि विंशति सोमामिष

अपद्धये विरप

राम.
२०

वायां उत्तरतो ध्वं पुंयजमानौ। सर्वो ध्वं पुंरपरो यजमानः। अयरेण पुरीत्य हविर्द्विनिपरांत उपविशनामुद्गाह
 रां इत्यरेऽध्वं पुंरुपास्त्रय उपविशति। प्रति प्रस्थाता प्रति हर्त्तरि मंतरेणोत्या॥ सव्येन बाहुना उद्गाता प्रस्तोता
 रोमिधा य हविर्द्विनिंद क्षिणो नो य विशांति नेष्टो त्रेतारो उद्गाहणामयरेणोत्य प्रति प्रस्थातः सर्वेण प्रा
 क्तं स्यात्तु य विशातः अभिषवा यानामाषांतरेण हारणां दका हिरण्यं प्रा वाणा निग्राभ्या। इडा
 पवित्र संभरणा नो हिरण्य बंधनं। अथा दानां देवस्य त्वेत्यदि मादाय वाचं यच्छति प्राग्वि कारात्।
 स उपा ६ शु सवनः देवस्य त्वो आद देरा वासि गभीरमिमम ध्वरं रुधां दाय त्वसु स्मृतं मं उ त्तमेन पवि
 नोर्ज स्व तं मं धु मंतं पयस्व तं। निग्राभ्या संज्ञा स्वसु आ लभ्य वाचं नं हिं कोरात्य वं य ज मान स्या नि
 ग्राभ्या स्खदे व शु तस्तय यत मा मनो मेते प्ययत वाचं० वितृषा त्रि नि ब्रहि। वितृष ३। उपा ६ शु सवने सो
 मं मिमा त इ द्रा य त्वा व सु मते रु द्र व त इ ति पंच त्तवः प्रति मंत्रं। इ द्रा य त्वा व सु मते रु द्र व त इ ति पंच
 रु त्वाः प्रति मंत्रं। इ द्रा य त्वा व सु मते रु द्र व ते मिमो इ द्रा य त्वा मिमा ति ष्ये मिमो श्ये
 ना य त्वा सो मर ते मिमे। आग्र ये त्वा रा य स्यो ष दे मिमे। य त इ ति मिता लं भनो। य त्ते से म दि वि ज्यो ति ष ० दा
 त्रे वो चः। रुद्र का भिषवा य मत्वा नामं श्रना मय कर्षतां। निग्राभ्याश्च। प्रति प्रस्थाना ६ अन्यदा दत्ते

गुल्यंतरेषु द्वौ द्वौ कुरुते। ससमं वाद्ययोस्तिताय सवनायेंदितरेषां त्रयाणां प्रतिप्रस्थाता दीनां पालिप्रहाराणां
नां हिरण्यबंधनं देवस्यात्वेत्यमादानं वाग्यमनं निग्राभ्यासेचनं। अत्रास्त्वहत्रत्तरोराधो. सोमस्य पिबतामि
हरणां। माभेष्मसंविक्ता ऊर्जधस्य विषरोपापमाहतो न सोमः नृणां साहं प्रहरामिनतुभ्यः सोमा देष्यं
वामनसाध्यायेत अपरिमितप्रहारैरभिषवः पुनरुत्सुज्यः पुनः कुटनं एवं वारत्रयां सोमाप्यायनं त्रः शु
रः शुष्टो देव सोमाप्यायताः स्वस्तितै देव सोमसुत्यामशायः होतृचमसेत्यानः अन्नवधाय प्रागपागिति
वाचनं प्रागपागुदधरा. ते इ प्रब्रवीमि ते वच इति ब्र. हि। यजमानस्य पठनं सरसानः अन्नसंभरणपाधव
नीये वधायाध्याहरति। यवमासेचानादिति त्र्यपययो द्वितीयः। तथा तृतीयः तृतीये पययि निग्राभ्यावाच
नां ते च व्यसेंदि निक्षयनं वाचनं तस्मात्वा। इति महाभिषवः॥ अथ रुक्मिकाभिषवः॥ तत्राधिवरो चमणिं
शुमुष्टिनिवपनं निग्राभ्या होतृचमसेत्तुत्वाश्च त्रोस्त्वैति चेचनं अद्रिरुघमनं देष्यं न्ननसाध्यानां नृणां हं
प्रहरामीति अष्टकत्वाः प्रहरणां प्रागपावाचनं पर्ववर उपांशुपात्रप्रहरणां प्रतिप्रस्थातो पट्टह्नाति पा
त्रं अं शुद्धयमंगुल्यंतरेक्षत्वांतर्द्वयिग्रहरणां उपयामगृहीतो सिवाचस्य ते ये पचस्व हस्मो त्रः शुभ्यांगम
स्तिष्ठतः गृह्णामि। पुनः अत्रास्त्वैत्यादि प्रागपावाचनं तं पर्ववर। प्रहरणमेकादशकत्वाः प्रतिप्रस्थातांशु

ल्यतरस्त्वमपरमं शुद्धयं निधाय यत्पूर्ववद्गृह्णां उपयामगृह्णातो सिद्धे वोभ्यः यवस्वयेषां भागो सिद्धस्तानि पुनरा
 सेकादिप्रागयावाचनोत्त॥ प्रहरणामेकादशकृत्वः प्रहरणं यजमानस्य प्रागयावाचनोत्तद्रिमवधा
 यचतुर्थवाचनं तस्मादनिधानं प्रतिप्रस्थाता प्रात्रोयं शुद्धयं करणं प्रहरणं उपयामगृह्णातो
 सिद्धमधुमर्नद्विष्टुधिगृह्णाति आत्तान् अश्वन् सोमे प्रासनमधुपुंर्यते सोमादाभ्यं नाम जागृवितस्मै
 ते सोमसोमाय स्वाहा दशापवित्राण्यहस्यपरिमाज्जनं॥ अभिचरतः देवस्य नाम गृह्णात्वा विसृजन्ना
 सादनं तत्र मंत्रः अमुष्यत्वा प्राणा ६ सादयामि उदको० स्वाहेत्फत्स्थानं उर्वंतरि रक्षमिति निः क्रमणं॥
 उर्वंतरि रक्षमचेमि॥ अन्यस्मै प्रदाय होतृचमसं॥ अचारभो यजमानस्य हि प्रेन इमं ग्रहं हवदि
 तियजमान आहावत्वाणं॥ वरप्रदानमध्वर्योः स्वां कृत इत्यपां शुभोमः स्वां कृतो सिविशेभ्यस्वा
 हात्वा सुभ वसूयाय इदं सूर्याय स्वाहाकारे होमाः॥ यश्चा मंत्र समाप्तिः॥ कुत्वा पात्रमुन्मा
 ष्टुद॥ प्रथमे परिधौ उत्तानं पाणो प्राउपमाहि देवेभ्यस्त्वेति देवेभ्यस्त्वामरीचि पेभ्यो वस्त्रा
 दोऽस्मि ह्यमं शुभमिचरहोमः॥ देवेभ्यस्त्वेजो० सौ फरा आग्रयणस्थाल्यां सेषा सेकः तृतीयापस
 वनार्थमयत्न हृष्यस्यांशोः प्रासनं स्थाल्यां उपां शुपात्रासादनं प्राणायत्वा सादयामि उपा०

[illegible]

वावहृणाः अतः हृषंउयः मित्रावरा यावयः मनयस्सुरंती परि माज्जिनां सादनं एष
 तेयोनिर्न तो सुभ्यात्वा सादयामि स्वस्थाने सादनं शुक्रं केवेन वातं प्रत्ययेति ॥ धारया सो
 मग्रहणां । तं प्रत्ययावस्था वरुसे उपयामग्रहीतो सिञ्जयत्वा गृह्णामि उदको ॥ परि माज्जिनां
 सादनं एषतेयोनिवारतां याही । अयं वेन इत्येके । मथेनमयं वेन इति धारयाग्रहणां । अयं च
 न शोदयाए मति न्निरिहंते । उपयामग्रहीतो सिमकायत्वा गृह्णाति उदको कुशोतर्जिनां स
 त्ताभिः आराग्येन मनो नयेष्विति मनो नयेष्वहवनेष्वतिग्मं दिशो गमसौ । परि माज्जिनां स्वस्थाने
 सादनं एषतेयोनिः प्रजाः याही सादयामि । अग्रयणादयोर्धरियो र्ये देवास इति चाराकरागमुने
 तृयजमानयोः ये देवासो दिवोका दशस्थाः ऋषध्वं उपयामग्रहीतो स्याग्रयणो सिञ्चाग्रयणः
 अभिसवनानि याही । दद्यापवित्रेण ग्रयणमुपगृह्य त्रिहिकृत्य सोमः पवत इति सक्त छेषं ॥ हिहि । नावि
 सगोर्ध्वर्ये । सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते ॥ अस्मै ब्रह्मणे स्मै रुद्रायाः सुभ्रताय पवते विश्वे
 न्यत्त्वा देवेभ्यः गृह्णामि परि माज्जिनां सादनं एषतेयोनिविष्टेभ्यस्त्वा देवेभ्यः सादयामि

उत्थास्वाल्पादानां धारया सोमग्रहाणां उपयाम गृहीतो संज्ञायत्वा बृहद्वते वयस्वत उत्था च्यं गृह्णामि यत्त इंदु
हृदयस्तस्मै त्वविष्मवेत्वा गृह्णामि परिमार्जनं सादनं। एषात यो निरुच्छेभ्यस्त्वा देवेभ्यस्त्वा सादयामि। क्रवमं
इति दिवदति धारया ग्रहाणां सुदुर्निदिबोन्दे वाः उपयाम० क्रवोसि० तद्विजितमः गृह्णामि परिमार्जनं उद्गा
हृणां पञ्चादा क्रतुस्वस्थाने सादनं। एषात यो निर्वैश्वानरायत्वा सादयामि। आहो मादस्य सच न
मत्र पुरीषे कुर्यात्। इच्छया वैश्वानरायत्वा सुहृणां पुरस्तात् उप० क्रवोसाति पुरीषां स्थानं प्रहा
न अर्धं पुरीषाणां कलशं कृत्वा सर्वमासि च तिसृचन होतृ च मसान्। अथ युर्यु प्रति प्रस्थातृ प्रस्तोत्रुद्गा
न प्रतिहर्तृ सुचंतः समन्वारयानिः क्रामंति। याणि प्रकालन मध्वयोनिः क्रमरोधयुः प्रथमः
यथा संख्यामितरे यस्त इति विप्रहोमः। स रुद्रहीतेन समित्यर्वक माहवनीये प्रचरणापा। यस्ते द्रस
स्कंदतियस्ते अ० सु० तं तेजुहो मिमनसा वषट्कृतं स्वाहा॥ इदं सोमाया अथ युर्यु वाजुहोति। वेदि
नराणां अथ युर्यादते प्रका उदं चो गच्छंति अन्यतरहृणां चात्वा ले प्रास्पति देवानां सु० क्रमरोम
सि। उद्गाहृणां। प्रस्तोत्रे तरा प्रयच्छे सर्वेषु पवमानेषु। अतराणां वा। अस्मिन् रुद्रे रुद्रा मुष्टिस्त
मर्षाणां। पुरस्तादुद्गाहृणां प्रत्यगुवा उपविशतो ध्रुव प्रति प्रस्थातारौ। तयोश्च दक्षिणो यजमानः

पचमानोपाकरणोप्राप्तोत्रेऊशमुष्टिप्रयष्ट्रत्रांसोमः पवते सोमः पचते सोमा पवते सोमः पवते ॥ अथ
 वाप्रातः सवने अत्राणोपाकरणं ॥ अन्यत्राणो एवास्त्रयमाने वहिष्यवमाने उत्रेतापवित्रमंतद्वयि यत्तभृत्या
 मिं चति ॥ आधवतीयस्तोत्रांते प्रेष्यात्यंध्रयुः ॥ अग्रादग्राचिहरवहिस्रराणि हि पुरोडाशां ३ असंक्रुत
 प्रतिप्रस्थातः पशुने हि ॥ धि स्येधमिविहरां करोत्यग्रीधः निवपनक्रमेणाग्रीध्रात् ॥ अत्र एष्यां
 वहिस्तराणि ॥ पुरोडाशविभस्मीकराणि ॥ पंचबिलापात्रीस्थापनं वाजिनन्ताउस्य च ॥ उपस्तरा
 सुभयोः ॥ तत्रेष्टाभिधारणमदत्तावाजिननिषेकः ॥ तत्रेष्टाभिधारः ॥ उदासनं क्रमेणापर्ववतैर्ध्वो
 पुरोडाशः ॥ पुरस्ताद्धानाः ॥ दक्षिणातः करेभः ॥ यस्याधित्तरतः ययस्याकपालसंख्या प्राणादा
 नं ॥ इन्द्रगच्छ ॥ इन्द्रं हरिवंतं गच्छ ॥ इन्द्रं परस्वतिवंतं गच्छ ॥ इन्द्रं मित्रावरुणवंतं
 गच्छ ॥ चाडिने गच्छ ॥ कपालाभ्यां जनं उदासनं ॥ प्रतिप्रस्थातुः पशुनियनं ॥ आश्विनं र गृह्णा
 तिद्रोणकलशान्मुष्टिनायाकामिति ॥ यावां कशामधुमत्यश्चिनात् ॥ यज्ञं मिमिक्षुतं ॥ उ ॥ स्यश्चि
 भ्यां त्वा गृह्णां मि ॥ परिमाज्जिं ॥ सादुनं ॥ पचते योनिमध्विभ्यां त्वासादयामिग्रहानवेक्ष्यति यथा
 गृहीतमवेकाशाचाचयन्प्राणायाम इति प्रतिमंत्रे ॥ उपा ६ ॥ सुसवने द्वितीया ॥ आश्विन ६ ॥ प ६ ॥

प.
२४

२५

शुक्रामंथिनोयुगपतापतभदाहवनीयोचयुगपताविष्वाभ्योमरुति। कोसीतिद्रोराकलशंभुर्वःस्वरि
 तिवातत्रायंप्रकारः प्राणायमेवर्चोदावर्चसेपवसेतिब्रुवन्नुपांशुमीरुस्वेत्येषुप्राणायमेवचे
 दिवर्चसेपवस्वेतियजमानइक्षुमाराःपठति एवंव्यानायमेवर्चोदावर्चसेपवस्वेतिब्रुवन्नुपां
 शुसवनमीरुस्वायजमानस्यपठनं उदानायमेत्वेतिब्रुवन्नेतर्यामीरुस्वाअनुपठनंयजमा
 नस्यसर्वत्रावाचमेवर्चोदावर्चोदावर्चसेपवसेयामिति शुक्लशुक्रामंथिनाचीरुस्वाआत्प्रने
 मेवपवस्वेतिब्रुवभाययरामीरुस्वा॥उजसेमेत्वेतिब्रुवन्नुपांशुमीरुस्वाआयुषेमेर्चवमीरुस्वा।
 विष्वाभ्योमेप्रजाभ्योवर्चोदावर्चसेपवसेयामितिब्रुवन्नेतर्यामीरुस्वाभुर्वःस्वरिति यजमानस्यजयः ज्ञातप्रिया
 तमो।सिनातीत्पामेतिब्रुवन्नेतर्यामीरुस्वाभुर्वःस्वरिति यजमानस्यजयः ज्ञातप्रिया
 नृचानानवकाशयेत् क्रवगोपनंकटपटादिना।पर्यारशनामुदुहद्वितीयपरिव्ययणांक
 रोतिपर्वकपरिवारसीत्यनेन।स्वर्ववज्रहने।उपावीरसातिरामादायातनेपुमुपेस्पृश्यात्क
 पदेवानितिमंथनं।कृतस्यत्वेत्यादिनाबधेनांदिवस्यात्वेतिपयो।अथयेज्जसंनिपुनजि।प्रोक्ष

राम.
२४

लोवा। होत नामग्रहांतं पशुवत्। कृत्वा पुनराश्रावणं। इंद्रं होत्रादिति होत वंरणां। ततो धृष्ट्या तेने
 शाश्राव्य अश्विना धर्ष आधयवान्। अश्वपुराश्राव्य मित्रावरुणौ प्रशास्ता रौ प्राशास्तात्। पुनरा
 श्राव्या इंदो ब्रह्मा ब्राह्मणादिति ब्राह्मणां च सिने। आश्राव्या महतः पोत्रात्॥ आश्राव्य गवोनेष्टोदि
 तिनेष्टो। आश्राव्य अग्निराग्नीक्षत अग्राधं आश्राव्य अग्निर्ह देवीनां विशां। पुरेतायं सुचन्यजं
 मानो मनुष्याणां तयो रस्वरिगापतचः यथा प्रवृत्ते प्रवृत्त होमो जुहति। प्रचराया सकृद्गृहीतेन
 समित्युर्वकं स्थाने उपविश्य जुहोवाचे भयासं जुहोवाच स्यतये देवि वाग्य ते वाचो मधु मज्जुष्ट
 तमंतस्मिन्माक्षः स्वाहा सरस्वत्यै। इदं वाचे वाच स्यतस्य ये सरस्वत्यै। स्वाहा कारे होमः पश्चात्मांत्र
 समाप्तिः पावकान इति द्वितीयां सकृद्गृहीतेन समिद्धं र्जु इदं सरस्वत्यै। एवमेव प्रवृत्त होमः सर्वेषां।
 पुनराश्राव्य पाशुकं वरणां। अग्निर्ह देवीनां विशां पुरेतायां पठमानो मनुष्याणां। इत्योदिव पामा
 र्जनांतं निरुहवतः। परिपशव्या दुःत्यो नियमः। नश्येता नुहते त्रैषः। नेष्टः पत्नी सुदानयानात्रज्य
 भागौ। द्विरभिघारणां वपायाः। अग्निं गच्छेति प्राणादाने। अवध्यत्राहा अग्रयेष्टा गस्य वपाये मेदसौ
 नुब्रहि। अग्रयेष्टा गस्य वपां मेदः प्रस्थितं प्रेष्य। इदमग्रये च पामा र्जनांतं विष्णो पस्त्रा गस्य वपां मेदः

प.
२५

प्रस्थितं प्रेष्या इदमग्रयो च यामार्ज्जनांते विष्णोपस्थानं सयजमाना विष्णानुपतिष्ठते विभूरसीति प्रतिमंत्रं।
 सयजमाना ऊ त्विजः सदो दारं एवेता तिष्ठंत उपतिष्ठते। आग्नीध्रहोतृ विष्णुमैत्रावरुणा विष्णु ब्राह्मणा
 ह्यं सि विष्णु पो नृ विष्णु नेष्ट विष्णु अष्टा वाक विष्णु मार्ज्जला य विष्णु नां विभूरसीति प्रतिमंत्रमुपस्था
 नं विभूरसि प्रवाहणः १ रौद्रेणानी केन पाहि माग्नेपि पृहि माग्ने गो पायमान मत्ते सुमामाहि ६ सीः। एवं
 वदिरसि हव्यवाहनः रौद्रे १२ अत्रोसि प्रचेता रौद्रेणोति सर्वत्र ३। तथोसि विष्णवे दाः ४ उशिगसिकविः
 ५ अघारिरसि बंधारि ० ६ अवस्परसि दुवस्वान ७ मार्ज्जला यो शुंधरसि मार्ज्जला यः रौ ८ आहवना
 या बहिष्यवमान देशरचात्वाल ३ शामित्रो ४ दुंवरि ५ ब्रह्मासन दशाला दार्य ७ प्राजहितां संम्राउसा
 ति प्रतिमंत्रं। सम्राउसिकृशा नु रौद्रेणा ० परिषद्योसि पवमानः २ नभोसि प्रतक्ताः ३ मष्टोसि हव्यस्तदनः
 कृतधामासि स्वाज्योतिः समुद्रोसि विष्णव्यचाः ६ अजोस्ये कपात ७ अहिरसि बुध्नः ८ ब्रह्मासन सदोम
 तोः प्राकृतो गार्हपत्यः १३ कर ६ समष्टोसि विष्वावेदा उनातिरिक्तस्य प्रतिष्ठा रौद्रो वागसाति सदोभि मर्शनां
 वागस्येद्रमसि ॥ सदोसि ३ तस्य द्वाशविति द्वायो कृतस्य द्वा रौमो मा संता सं। सूर्या वैरुणां। अश्वनामधे राम
 पते प्रमातिर त्वस्ति मे न्यधि देवयाने भूयात। मित्रस्य मे त्वत्विजः मित्रस्य मा च रूषे रुधे। सूर्या वैरुणां रु २५

त्विजामितिकेचित् ॥ एतत्सर्परां सदोमिमर्जनादिवोत्तरयोः सवनयोः सर्परां भवति विध्योपस्थानादिवाप्यं च
 विलायात्रीस्थाना मासादनं सवनीयानां प्रिये धामभिः प्रियः ८ सद आसीदत वाजिनस्योत्करे प्रिये
 राधाप्रापुरोडाशादि सवनीयानां प्रत्येकं मंत्रवदालंभनं वाजिनस्य चाकृतत्वात्मात्मालंभः सवस्येंद्रा
 यपुरोलाशानामनुब्रूहि उपस्तरणमुभयत्र पुरोडाशादीनां प्रत्येकं द्विद्विरवदानग्रहणं प्रत्यभिधार
 णां ॥ स्विसृष्टदर्थमुपभूतियहणां द्विरभिधारणां ॥ अतिक्रम्या आवाहा प्रातः प्रातः सवस्येंद्रा यपुरो
 डाशा अस्थितान् प्रेष्या वषट्कृते होमाः इदमिन्द्रायेंद्राय हरिवते पषावते सरस्यतिवते मित्रावरुणावते च
 स्विसृष्टदर्थं समानयनं अग्रये स्विसृष्टकृतेनुब्रूहि अग्रये स्विसृष्टकृते प्रेष्या इदमग्रये स्विसृष्टकृते निधा
 यस्तु चो न संचराभ्यर्चणां प्राशिवादिभाग्यहणांतं अद्यावा कार्यं पुरोडाशशकलग्रहणां द्विदेवत्य
 प्राशनार्थं पुरोडाशययस्या धीना नानाचग्रहणां उडावदानं होतृविध्यो निधानां द्विदेवत्य प्रचारः ॥ ऐंद्रा
 वायवादानं वायवइंद्रवायुभ्यामनुब्रूहि अस्मिन्नवसरे प्रतिप्रस्थाता आदित्यपात्रं गृहीत्वा द्रोणक
 लशादुपयमगृहीतो सीतियहणां परिमार्जनं सादनं एषते योनिः सादयामि आश्राव्या वायवइंद्रवा
 युभ्यां प्रेष्या यागः ॥ इदं वायवे द्वितीयावषट्कारेण सह प्रतिप्रस्थाता सरोषहोमः उत्तरार्द्धे इदमिन्द्रावायुभ्यां

पं.
२६

26

इदमययेस्विष्टकृतो होत्रेग्रहसमर्पणं। शेषं प्रतिप्रस्थातादित्यस्थाल्यामासिंचति। आदित्येभ्यस्त्वाग्नि
सिंचामि मित्रावरुणाग्रहादानमध्वर्योः॥ मित्रावरुणाभ्यामनुप्रतिप्रस्थातापर्ववद्गृहणाद्यासेचनांतं। आग्निं
मित्रावरुणाभ्यां प्रेष्य यागः। इदं मित्रावरुणाभ्यां सशेषहोमः। होत्रेग्रहसमर्पणं॥ आग्निं नग्रहणं। अग्नि
भ्यामनुब्रूहि। प्रतिप्रस्थातापर्ववद्गृहणाद्यासेकांतं। आग्निं व्यं अग्निभ्यां प्रेष्य। सशेषो यागः। इदमग्निभ्यां
होत्रेग्रहप्रदानं। प्रतिप्रस्थाता अग्निकान्तरं तेन पात्रेणादित्यस्थाल्यपिधाने विष्म। उरुगायैषते सोमस्त
रुस्त्वमात्मा दमन उन्नेता उत्तरवेदिमपरेणास्त्वित्वाह। उन्नीयमानेभ्योऽनु उत्तरवेदिमपरेणानवसुच
मसेषु अश्वावाकचमसवज्जंक्रमेणाद्रोणकलशाद्युक्तानयनं सतभृतः सोमानयनं। मुक्तादभिघार
णां। एकैकस्य त्रिरभ्युन्नयनं। होत्रेचमसेप्रथमं अथ मुक्तामंथिप्रचारः॥ मुक्तग्रहणमध्वर्योः। मंथिप्र
हरां प्रतिप्रस्थातः। ययशकलद्वयद्वयग्रहणमुभयोः॥ तयोर्मध्ये एकैकस्य प्रोहरां। एकैकमप्रोहितं। प्रोह
रां प्राणातिनालौकि केनेत्येके॥ अपिधानं प्रोहिताभ्यां। अपमार्जनमप्रोहिताभ्यामुभयोः। अयमष्टः शं
उदित्यध्वर्युः। अयमष्टोमक इति प्रतिप्रस्थाता। उदं उभयोः। निःक्रमणमध्वर्योः। देवास्त्वा मुक्तापात्राणां पंत
प्रतिप्रस्थातुर्निःक्रमणां देवास्त्वामंथिपः प्रणयंतु। अपरेणात्तरवेदिमरत्नी संधतः। दक्षिणास्यामुत्तरवेदि

राम.
२६

ओरौ शुक्रस्यासादनमध्वयेरि विसृजन्। आनाहृष्टासि एवं प्रतिप्रस्थातोत्तरस्यामुत्तरवेदि आरौमंथिनम्
 सादयत्यनाहृष्टासि। सुवारइति दक्षिणं ययदेशं गच्छत्यध्वर्युः॥ सुप्रजाइति प्रतिप्रस्थातोत्तरं॥ सुवारो वा
 राश्रीजनं रायस्योषेरायजमाने। सुप्रजाः प्रजाः। यजमानं। अपरेण ययमरत्नीसंधत्तः संजग्मानइ
 तियथा लिगं। एवेराशक्तो॥ संजग्मानो दिवा हयिव्याः शुक्रः शोचिषा इत्यध्वर्युः संजग्मानो दि
 वा हयिव्या मंथी शोचिषेति प्रतिप्रस्थाता। अ प्रोक्षितो ययशकलोनिरस्यतः। निरस्तः शंडइत्य
 ध्वर्युः। निरस्तो मर्कइति प्रतिप्रस्थाता॥ उदको॥ आहवनीयो प्रोक्षितो प्रास्यातः शुक्रस्याधिष्ठानमसीत्य
 ध्वर्युः॥ मंथिनोधिष्ठानमसीति प्रतिप्रस्थाता॥ अस्त्रिंशत्स्यतिजयो ध्वर्योः॥ आश्रावणामुभयोः॥ प्रत्याश्रावणं।
 अ ध्वर्युराहा प्रातः प्रातः सच स्पृशुक्रचतो मधुश्च तद्वद्राय सोमान् अस्थिता ओषा॥ वषट्कृते सा प्रथमेत्यने
 न एयं दक्षिणा तस्थिवा ध्वर्युर्ग्रह होमः। एयोत्तरतः प्रतिप्रस्थाता ते नैव मंत्रेण तदनु होमः॥ उभयतो ययं प्रत्य
 शुखौ जुहोतः॥ सा प्रथमेत्यध्वर्युः प्रथमं तमनु प्रतिप्रस्थाता च मसा ध्वर्युवश्च। ते स्मं जुहोति वषट्कार
 नु वषट्कारयो होमः। सर्वेषां क्रमेण। इदमिद्राय इदमग्र्ये स्विष्टकृते। प्रेष्यति च। प्रैतु होतुश्च मसः प्रब्र
 ह्मणाः प्रोहन्तु रौ प्रयजमानस्य प्रयंतु सदस्यानां होत्राणां च मसा ध्वर्युव उपावत्तध्वः॥ शुक्रस्याशु

प.
२७

त्रयधां एषां पंचानां च मसानामुपावर्त्तनां स्वस्थाने निधाय शुक्रस्याभ्युन्नयनं। यथागतमेत्यप्रतिप्रस्थाता शुक्रपा-
 त्रशेषमासि च तितमध्वर्युहे विचमसेवनयति। शुक्रो मंथि पात्रयोः स्वरं निधानं॥ प्रशास्तब्राह्मणाश्च ५॥ सिमोत्तने
 एग्री च मसं शुक्रस्य पारिस्त्रवायां गृहीत्वा यमसाध्वर्यव उन्नयंति। प्रशास्तचमसग्रहणमध्वर्योः। आ-
 श्राव्याह प्रशास्तवर्जनावषकारे होमः॥ अनुवषकारे च एवमाश्रावणादि अनुवषकारांतं संवत्त्रि। प्रे-
 षे विशेषः। ब्रह्मन्त्यजो नैष्ठ्यज्ज। अग्री घज॥ इदं मित्रावरुणाभ्यां। प्रशास्तुः। इदं मित्रा य ब्रह्मणाः। इदं
 मरुद्भ्यः पोतुः॥ इदं त्वष्टदेवानां पत्नीभ्य रतिनेष्टः॥ इदं मय्ये इत्यग्रीधः। प्रथमं ५॥ कुत्वोत्तमं वातं पंत्वि तितज-
 पति। नृपंतु होत्रामध्वर्याः। स्विष्टायाः सुग्रीताः। सुकुताय स्वहा। होतृ चमसं गृहीत्वा होतारं प्रत्यङ्मुखा
 दति त्रया उग्रादिति॥ अथ द्विदेवत्यमरुत्। ऐदं वा य वग्रहणमध्वर्योः। ऐतवसुः पुरुवसुः होतृ पक्ष-
 स्वा। मुखं ठौक पितृत्वान्नक्षत्रावाग्देवी ज्यषाणा सोमस्य तृप्यतु सह प्रारो न स्वाहा॥ गात्रान्नभनं हि-
 चं मे गात्राणि हरिवः। शिवो मे सस्रुषा नुपतिष्ठस्वोद्धमेनाभेः। सादमापेक्षामिमतिगाः। होतृ च-
 मसे शेषावनयनं। होत्राभक्षिते पुनरध्वर्योर्मरुत्। राणं पर्ववित॥ शेषावनयनं च। पुनरहोत्तु होतृ च-
 मसे शेषावनयनं ततो होतृ मरुत्। स्वां शास्वोक्तं। शेषावनयनं मित्रावरुणादानमध्वर्योः। ऐतवसु

यम.
२७

विद्वत्सुः होतृरूपक्यस्वाचरु षोढो कपित्वावाग्देवीति भक्ततां। गात्रालंभनं हि च मेव शोष्य
वनयनं होचमसे। होतृभक्ततां शेषावनयनं। आश्विनोदानं। ऐतवत्सुः संयव्यद्वत्सुः होतृरूपक्य
स्वाशिरसिप्रदक्षिणां परिहार्थं श्रोत्रयोदैत्विभक्ततां। वाग्देवीति। गात्रालंभनं। शेषावनयनं। होतृच
मसे। होतृभक्ततां। शेषावनयनं। पुरोडाशमित्रा मेद्रावायवे प्रास्यति। ययस्यां मेत्रावरुणो। आ
श्विनेधानाः। तानि प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्य हविर्हनि स्योत्तरे वर्त्मनि निदधाति। होत्रे इडा समर्पणा
दिमयी दमिति जघांतयौ स मासवत चमसिनो चमसो घमनं। न सवनीयानां चतुर्धा करणां स
र्वत्रा इडा निधानं। अथांतरेडा भक्ततां होतृः अथ चमसपूरुः॥ सर्वत्र सोमभक्तो उपहय भक्ततां गा
त्रालंभनं च। होतृचमसभक्तो ध्रुवः प्रथमं प्रतिप्रस्थातारं होतारं च सष्टाभक्तयति। प्रतिप्रस्थाता
ध्रुवं होतारं च सष्टाभक्तपतीति सर्वत्र संबंधः होताध्रुवं प्रतिप्रस्थातारं च सष्टाभक्तः॥ ब्रह्म चमसे
होता ब्रह्मराणा सष्टाभक्तः॥ ब्राह्म होतारं सष्टाभक्तः। उदात्तचमसे होता उदात्तारं प्रस्तोतारं प्रतिहृत्ता
रं च सष्टाभक्तः॥ सर्ववृषकारनिमित्तो भक्तः उदात्तां होतारं प्रस्तोतारं प्रतिहृत्ता रं च सष्टाभक्तः। प्रस्तोता
होतार उदात्तारं प्रतिहृत्तारं च सष्टाभक्तः। प्रतिहृत्ता होतारं प्रस्तोतारं च सष्टाभक्तः। उदात्तचमसे नान्यो भ

रूपेदितिके चित्ता होता यजेमान चमसंग्रहीत्वा सुचन्नयक यस्व भक्षः। यजमानः स्वं चमसंग्रहीत्वा
 होतारं चक्षुः। पुनरभ्यर्चनीतेषु प्रशोत्त चमसंग्रहीत्वा प्रशोत्त रूपे यक यस्वा अर्धयुज्य
 भक्षः। प्रशोत्ता स्वं चमसंग्रहीत्वा होतारं अर्धयुज्य चक्षुः। **॥** आध्वर्या होमाभिषेचनमित्तो
 भक्षः। **॥** प्रशोत्ता दानां वषट्कारे निमित्तः। **॥** ब्राह्मणा ह्यसि चमसो होता ब्रह्म उपः आध्वर्युः ब्राह्मणा ह्यसि
 होतारमध्वर्युं चक्षुः। नेष्टा होतारमध्वर्युं चक्षुः। **॥** आग्नीध्र चमसो होता आग्नीध्रमध्वर्युं चक्षुः। **॥** आग्नीध्रो होता
 रमध्वर्युं चक्षुः। होता स्वाय चमसः ध्वर्युं प्रति प्रस्थातारं चक्षुः। होता आग्नीध्र चमसंग्रहीत्वा आग्नीध्रमध्वर्युं चक्षुः
 भक्षः। **॥** आग्नीध्रो होतारमध्वर्युं चक्षुः। होता स्वाय चमसः ध्वर्युं प्रति प्रस्थातारं चक्षुः। होता आग्नीध्र चमसंग्र
 हीत्वा आग्नीध्रमध्वर्युं चक्षुः। **॥** आग्नीध्रो होतारमध्वर्युं चक्षुः। होता स्वाय चमसः ध्वर्युं प्रति प्रस्थातारं चक्षुः। होता आग्नीध्र चमसंग्र
 समाख्या निमित्त भक्षः। पुनरभ्यर्चनीतेषु होमाभिषेचनमित्तो भक्षो ध्वर्याः। **॥** प्रशोत्ता दानां वषट्कार
 निमित्तः। तत्राध्वर्युः प्रशोत्त चमसो होतारं प्रशोत्ता रं चक्षुः। प्रशोत्ता होतारमध्वर्युं चक्षुः। **॥** एवं ब्राह्म
 णा ह्यसि नश्चमसंग्रहीत्वा ध्वर्युं होतारं ब्रह्म उप यक यस्वेति चक्षुः। तदेव चमसं ब्राह्मणा ह्य
 सिंग्रहीत्वा होतारमध्वर्युं चक्षुः। भक्षः। **॥** अध्वर्युः योत्त चमसंग्रहीत्वा होतारं योत्तारं चक्षुः। भक्षः। योत्ता

राम.
२८

होतोरमध्वर्युं च पृष्टा ॥ आग्नीध्रचमसे ध्वर्युर्हितारमग्नीध्रं च पृष्टा ॥ अग्नीधोतारमध्वर्युं च पृष्टा ॥ एवं च
 कार समारव्य पोसंत्रेणा ॥ होतास्वचमसे ध्वर्युं प्रतिप्रस्थातारं च पृष्टा समाख्यानिमित्तं भर्तृणां ॥ आप्याय
 नं चमसाना आप्यायस्वति दाभ्यां ॥ सोमासे को वा ॥ असर्वमन्ता शुभसाः ॥ दक्षिणास्य हविर्द्विनस्य पश्चादहं
 निदधति चमसानधः ॥ तनोराशंसा आ वैश्वदेवाता इडामध्यासुरोडाशशकलमादाय समुपहृता स्मरुत्फल्को
 तिष्ठति ॥ बहिर्निःकम्पा अथावाकाय प्रयच्छन्नाह ॥ अथावाक वदस्व यस्मे वाघां उयो अस्मानिति ब्रुव
 त्पथावाके ध्वर्युराह होतारमाहो प हवमये ब्राह्मणा इच्छेतेत ६ होत रु पक्षय स्वाहोत्रा उपहवेदत्रैत्रा
 यमानाया नुब्रहीत्यत्रेता अहा उत्रेत्तुर्दोराकलंशादथावाके चमसोत्रयने ॥ आ आव्य अथावाक
 यजावषकारो नुवषकारयोर्हमिः ॥ इदमिन्द्राग्निभ्यां ॥ इदमययेत्विषकृतोत्पत्तिजयः ॥ अथा
 वारुण्यवाको पक्षयस्वति पृष्टागावालंभनं ॥ अथावाक समीपे आगत्या ध्व
 र्युरथावाको पक्षयस्वति पृष्टागावालंभनं ॥ अथावाकः पुरोडाशशकलानि क्षयस्व चमसंग
 होत्वो ध्वर्युमुपहृत्पमरुः ॥ पुनः पुरोडाशशकलमादादाय यथोक्तविधिना सदप्रविश्य सुवि
 स्थस्य पश्चात्स्वशास्त्रिरीत्योपविश्य पुरोडाशशकलमन्ताः ॥ सर्वत्राध्वर्याः सदसि प्रत्यष्टुर्वोपवच

नं वचनादन्यत्राः ॥ परमाग्नीध्रचमसात्सर्वमासादनां हवियजे त्विजामाग्नीध्रियजमानवज्जमिडाभक्षणां प
त्रिचान्यथालायां शोल्यादि। यजमानस्य सचेनी यशेषभक्षणां यदंशयो। समस्य माज्जनां भागयति हरणां
कृत्य ग्रहप्रचारे ॥ कृत्य ग्रहेश्वरतो द्रोणकलशादुपया मगदहीतो सिमध्वे वेत्वेति द्वादशप्रतिमं त्रै ॥ अथ योः
एवः पूर्वमं क्रः ॥ उत्तर उत्तरः प्रति प्रस्थातः ॥ युगपत्प्राथम्ये गह्नीतः उत्तमो चाव्यात्यास्मध्वे प्रचरणां च स
वेषांतिः क्रामत्येकः प्रविशतीति ॥ उपयामगदहीतो सिमध्वे वेत्वा गह्नीतमात्याध्वर्युः उपयामगदहीतो सिम
ध्वे वा यत्वा गह्नीतमाति प्रति प्रस्थाता ॥ ग्रहग्रहणो प्रत्यध्वर्युः ॥ सर्वत्रा प्रथमोत्तमयो युगपद्ग्रहणां
परिमाज्जनं ॥ न सादं नं ॥ अथ यं प्रते प्रस्थाता यत्रैण परि प्रति गह्नीति ॥ प्रविशंतं निष्क्रमंतं च ॥ कृत्य नो प्रेष्ये
ति षट् प्रेषः ॥ कृत्य भिरिति चतुर्षु पात्रमुखविपर्यासेन ग्रहणां ॥ उत्तमयो कृत्य नेति ध्वयो ॥ पात्रमुखविप
र्यासश्च ॥ सशेषा होमः ॥ प्रथमे इदमिन्द्रायानां नुवषकारः ॥ प्रति प्रस्थातुर्ग्रहे प्रति प्रस्थातुरात्रा
वणादि कृत्य नो प्रेष्यायागः ॥ इदं मरुतः ॥ उपयाः शुक्रायत्वा गह्नीतमात्याध्वर्युः ॥ उपयाः शुच
येत्येति प्रति प्रस्थाता एव वस्त्रिष्णु मरणादि ॥ कृत्य वा प्रेष्या इदं त्वाष्ट्रदेवानां यत्नीभ्याः द्रोणकलशा
द्दशापवित्रेण सर्वत्र ग्रहणां कृत्य ग्रहे ॥ उपयामगदहीतो सिमध्वे वेत्वेत्यध्वर्युः ॥ कृत्य नो प्रेष्या इदं मययो उप

पा. नमस्यायत्वेति प्रतिप्रस्थाता। पर्ववन्निः क्रमणां। आग्राव्या। कृतना। इदमिन्द्राय। पात्रमुत्तुविपर्य
 सउभयोः। उपयामगृह्णोतीति। साधेत्वागृह्णामीत्यध्वर्युः॥ पर्ववन्निः क्रमणादिकृतुभिः प्रेष्या। इदं मित्राच
 रुणाभ्यां। उप० स्पर्ज्ज्वेति प्रतिप्रस्थाता॥ कृतुभिः प्रेष्या। इदं देवाय इविणोदसोपात्रमुत्तुविपर्य
 सउभयोः। सहैवग्रहणां। उप० तपसेत्वेत्यध्वर्युः। कृतुना प्रेष्या। होतरैतद्यजेतुभयोः प्रेष्याः। इदं
 ध्विभ्यां। उपया० तद्यस्यायत्वेति प्रतिप्रस्थाता कृतुना प्रेष्या होतरैतद्यजेति प्रेषोयजमानस्याइ
 दमग्रयेग्रहयतयोत्रयोदशवागृह्णात्यध्वर्युः उपयामगृह्णोतीत्य० हसस्यतयेत्येति॥ माज्ज
 नादिपर्ववत्॥ अन्यतरस्मिन्तु पात्रेशोषासेकाः रिक्तेन पात्रेणाप्रतिप्रस्थातुरेद्राग्रग्रहणां॥
 दोणा कलाशात्॥ इन्द्राया आगतः॥ ॥ ॥ सुतं० धिता॥ उप० सांद्राग्निभ्यां त्वागृह्णामीपरिमाज्जनां
 प्रदक्षिणावर्तनं। पृषतेयो निरिन्द्राग्निभ्यां त्वां सादयामीतिसदिनं खरोः कृतुपात्रं द्वितीयं गृहीत्वा ध्वर्युः
 प्रतिप्रस्थाता च होतुरग्रेऽपविश्य प्रतिप्रस्थाता वरं होतारं चोपहृत्य भक्षयत्यध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता
 कृतुपात्रं गृहीत्वा ध्वर्युः होतारं चोपहृत्य भक्षयति। होता कृतुपात्रं गृहीत्वा ध्वर्युः प्रतिप्रस्थाता रंष्टु

30

भक्तः पात्रनिर्हरणं माज्जोलीयपात्रं प्रक्षाल्य खरे निधानं। होतुः पुरस्तात् प्राडासनं शोषावोमितु च्यमाने
 प्रदक्षिणावर्त्तनं ध्यामो देव इति प्रतिगरदानं प्रणवावसानयोः। उमिति वा। शस्त्रांते प्रदक्षिणामावृत्य ह
 विद्वान्गत्वा ऐन्द्राय ममादायाश्चाव्याह। उच्छ्रयाय जसोमस्य पृष प्रैषः सशस्त्राणां। रूपमाने ग्रहे
 नाराशः सानां चकयनं। वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमः। इदमिन्द्राग्निभ्यां। प्रदक्षिणामावृत्य स दोगत्वा हो
 तारं पृष्ट्वा भक्तः। होत्रे पात्रसमर्पणं। होता धूपं पृष्ट्वा भक्तः। अनुपहृत्य च मासनां च मसमभक्तः। ऐन्द्राय
 पात्रं निहृत्य माज्जोलीये प्रक्षाल्य खरे स्थापनं। होत्रादीनां क्रमेण च मसाप्यायनं। मरुत्वती वेमाह
 इ ऐन्द्राय वैश्यादवयोः। नाराशः साः प्रकय्यां ते ग्रहे घेतेषु तं त्वादक्षिणा स्पृह विद्वानित्यपश्चात् सा
 दने। वेदे वं गृह्णाति शुक्रपात्रेण। द्रोणा कलशादचारं खेवी मास इति। उमा सश्चर्षणा। धृतोः स्व
 त उपयामाह। होतुः सि विष्णवे भ्यस्त्वा देवेभ्यः गृह्णाति। वाग्यमनं। परिमार्जनं। प्रदक्षिणावर्त्तनं। सा
 दनं पृषते यो नि विष्णवे भ्यस्त्वो देवेभ्यः सा दयामि। शुक्रं एतं भृत्या सि च। द्रोणा कलशापवित्रयोः
 स्वस्थाने योजनं। यशुपुरोडाशप्रथमं सवनायां निवपति ययस्यावज्जं सवनायां निर्वपेय। धेः। त
 त्रवाच स्यति प्रैषः। पात्रासादनं। अपग्रिहोत्रहवाणिः। कर्परं। एको न चि शतिकपालानि। ए॥ क॥

राम.
३.

जिनो लूखलमुसलां पात्री विधतोऽशोषवेषः। उपसज्जनीपात्रं पुरोडाशपात्री पंचविलापात्री श्रुता
वदानमौषधं शर्पादानाघास्यं ते विरोषाः। नययस्या प्राक्त वनी यनिर्वापादायेयं पुरोडाशं निर्व
पेत् ॥ अथ येजुं गृह्णामीन्द्रा येजुं गृह्णामीत्यादि। इदमग्रेः इदमिदं स्पेति चर्चकोऽपुनः वि
डवं धनाते इदमग्रेः इदमिदं स्पेति च ॥ पुरोडाशपात्री पूर्वकं संमागः ॥ इति सवनीय निर्वपिः ॥ पशु
विशंसनादि प्रथमशमित्र उशासनां तां नृणां वै च देवेभ्य हे मुपस्य श्य प्रस्तोत्रे तरो प्रयच्छुपाव
त्त धमिति स्तोत्रमुपाकरोति। स्तोत्रे पासने षत्तमायां स्तोत्रियायां त्रसुतायां होतुः पुरस्तादुपचैशनं
शस्त्रांते प्रदक्षिणामावृत्या विद्वान् गत्वा वै च देवयात्रमादायाश्चाद्याह उक्ता शायजसोर्मस्यो वषट्कारा
नुवषट्कारयोर्होमः ॥ इदं वि च्छेभ्यो देवेभ्यस्त्विष्टकृते चोहयमाने च मसानो कं पने। प्रदक्षिणां वर्त्तनां
सदो गत्वा होतारं षष्ठाम रुः। अनुषक्त्य च मसानां भक्तः। सर्वभक्ताश्च मसा ॥ नाप्यायतं च मसा
ना। माज्जीलीये पात्रे प्रक्षालनं। खरसादनं। माज्जीलीये च मसान् प्रक्षाल्य यश्चादुत्तरवेदस्था
पनं। उच्य विगृह्णाति त्रैवं देवेभ्यस्त्वेतिसर्वेभ्यः प्रशास्त्रादिभ्यः। देवेभ्यस्त्वा। देवायं यज्ञस्याय
षे गृह्णामीत्युच्य पात्रे। अथ वा मित्रावरुणाभ्यां देवायं यज्ञस्याय षे गृह्णामीति प्रशास्त्रे विगृह्णाति।

प.
३१

31

परिमार्जनां प्रदक्षिणावर्तनां तस्मीसादनां स्वस्थानस्थितानां च मसानां प्रशास्तचमसपर्वकमुन्नयनां यस्यचि
 ग्रहस्तस्य प्रथमं चमसमुन्नयति। तदणभ्यां ग्रहमुपसृश्योपावर्तयति स्तोत्रोपाकराणां प्रशास्तुः पुरस्तादुप
 विश्वाशस्त्रप्रतिग्रश्च। शस्त्राते प्रदक्षिणावर्तनां हविर्हनिगत्वोत्थापात्रपात्रादायाश्चाव्याह उत्कृशां
 यजसोमानां वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमः। चमसानां च इदमित्रावरुणाभ्यां स्विष्टकृते च। प्रदक्षि
 णामावृत्य प्रशास्तचमसे सशेषासे कः। श्वरे पात्रनिधनं। अथेयोः प्रशास्तचमसे होमाभिषवनि
 मित्तैर्भरुणां। पात्रप्रक्षालनं। उत्तरवेदिमपरेण सविरलननां नात्र चमसाप्यायनं एव प्रतिप्रस्थातो त
 रौ द्वौ उत्थविग्रहौ प्रचरति। ब्राह्मणाश्च सिचमसोन्नयनादिपश्चादुत्तरवेदे स्थापनांते। इन्द्राय त्वा देवा वं यज्ञस्या
 युषे गृह्णामि। वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमः। इदमिन्द्राय स्विष्टकृते वा देवेभ्यस्त्वेति वामंत्राः। प्रागष्टावाक
 विग्रहान्सोमोपावहरं द्वात्रिंशानस्मिद्धिताये सवने न जश्करा युष्मंतः प्रियमेवां वदंतो वयं देवानां सुम
 तौ स्याम। एकवनायं च अनेन मंत्रेणा। पुनरुच्य पात्रमादाय इन्द्राग्निभ्यां त्वा देवा वं यज्ञस्या युषे गृह्णामि
 मात्यष्टावाका यग्रहाणां देवस्त्वेति वा। परिमार्जनादि पात्रक्षालनांतं पूर्ववत्। इदमिन्द्राय स्विष्टकृते वा स
 दो दारिप्राप्सु वोभत्वा प्रशास्तः प्रसुहीति ब्रूयात्॥ अथ माध्यंदिनसवने। प्रशास्तोक्तो वागस्य इमसि स दोसीति

राम.
३१

सदो निमर्शनादारभ्य अग्रयः सगरा इति समस्त विष्योपस्थानांतं सप्यरां प्रातः सवनचतुर्हविर्द्वनिंगत्वा होच
चमसेवसतीवरीः कृत्वा यजमानाय समर्पणं। उष्मां पंचावसुते। अभिषवाथानाम्नां पातरेणाहरणं। उदका
हिरण्यं। ग्रावाणः। होच चमसां दशापवित्रं परिश्रवं चेति। पाणिप्रक्षालनं। हिरण्यबंधनं। अग्रादानं। नि
ग्राभ्यास्तेति यजमानस्य वचनं। अध्वर्यावा गृहीते प्राक्त्ति सोममानमिद्रायत्वेति पर्ववित। मितालंभनं।
चानिग्राभ्यासे चनं। ना० अथ कर्षः। माभेरिति सवैः प्रहरणं। इहा इहा इहा इति प्रथमे पयसि।
पुंजी करणं। प्रहरणं। इहा इहा इहा इति प्रथमे पयसि। अथ रिमित प्रहारैः प्रहरणं। अविलंबितो
द्वितीयः॥ तृतीयः। प्रातः सवनवदाप्यायनं। प्रागवाचनं॥ सरसाम् अक्षं भरणं धवनीये
वक्ष्याक्षयाहरणं। अत्रास्तेत्याद्याक्षयाहरणं तं वारद्वयं पर्ववित। उत्तमे पयसि विलंबितस्थाने
बृहद्वहदिति त्रिः। अदिरा चतुर्थं वाचनं पर्ववित इति महाभिषवः। द्यौरा कलशप्रोहरणं। पवित्रचितन
नमुहात्वाणं शुक्रयहरणं तं प्रत्येति। तं प्रत्यथाप्य वं या० शंभयः अयं वेन इति मंथिनो ग्रहर्ता।
आग्ररा० स्वतृतीयाभ्यो धराम्यः ये देवास इति मरुत्वतीयमृत्युपात्रेणोद्मरुत्व इति उच्यते सुपयाम

गृहीतइति॥ अंतराययणोत्थावागंतुस्थानं ग्रहाणां सर्वमासिंचति सुचित्रित्यारभस्तोत्रांतं प्रातः सवनवतः निः
क्रम्यविष्णुहोमाद्याग्रानिति श्रेषांतं पर्ववतः॥ अयं विशेषः॥ अन्वा रक्षाः प्रह्लागच्छति। सदसिपवमानोपाकर
णां। स्वयमाने उत्रेतुः सोमपवनं पर्ववतः॥ अयादग्राचिहरः प्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणा उपावर्त्तयेति श्रेषः स
प्रवर्त्य विष्णुविहरासग्राधः अनुष्टुप् बहिरुत्तराति। पुरोडाशानामनंकराणां॥ प्राणादानं। यश्च पुरोडा
शप्राणादाने अग्रिगच्छेति। नययस्या। यश्च पुरोडाशस्यासादनालंभने। जुहुयभतोरुयस्तराणां॥ अवदतो
नुवाच नं अयये पुरोडाशस्यानु ब्रूहि॥ अवदानग्रहाणां कृताभ्यंगः स्विष्टकृदर्थं च ग्रहाणां आश्राव्य आ
यये पुरोडाशं प्रेष्य। स्विष्टकृदागः समानीया प्राशिवादिमार्जनांतं भागपरिहराणां। सवनीयासादनादिहोतृ
विष्णुति धनानांतं प्रियैर्धर्मभिरित्यादि प्रातः सवनावतः॥ दशसन्नयनं। षड्भुवनरभ्यत्रयनं॥ नदिदेव
यभक्तः। शुक्रामंथिप्रचारा आश्राव्य॥ माध्यंदिनस्य सवनस्य निष्केवल्यस्य भागस्य शुक्रवतो मधु
श्रुत इंद्राय सोमा अस्थितान् प्रेष्य मंथीवत इति वामधुश्रुतस्थाने। शकलसंवादः॥ इडाभक्त्या प्रातः स
वनवतः। मार्जितं च। भागपरिहराणां। शालाद्वार्ये दक्षिणा होमः। वासः प्रवडः॥ हिरण्यः॥ हवन्याम
वधाय च तर्गृहीतमुदुत्यमिति। उपविश्य समित्यर्वका। उदुत्यजातवेदसं। सूर्यः॥ स्वाहा इदंस्तययि। चित्रं

देवानामिति द्वितीयां तैनें वाज्य शेषेण चतुर्दशी त्वाहिरण्यं निधय होमः ॥ चित्रं देवानां सुदगादनीकः
 सत्सुषुषश्च स्वाहा ॥ इदं सूर्याय ॥ आग्नीध्री ये येन योतिः सर्वं संस्कृतेनाज्येन सकृद्गृहीत्वा समित्युर्वका
 ग्रीध्राये ॥ अग्नेन यस्य यथा ० विधेम स्वाहा ॥ इदं मयये ॥ अयं न इत्यपरां सकृद्गृहीत्वा न समित् ॥
 अयं नो अग्निर्वरिवस्त्राणो ० जहृषाणाः स्वाहा ॥ इदं मयये ॥ सह रण्यो यजमानः शालां पर्वणाति
 स्रजमिमत्रयते दक्षिणा बहिर्वेदिति षती दक्षिणा तोरूपेण वदति वेदे दक्षिणा तस्मिन् दक्षिणा
 रूपेण वोरूपमभ्यागा ० प्रेतं चेद्दक्षिणा ॥ गचा ० शतं द्वादशं वातक्रामति ॥ मंथौदनतिलमाषाश्च ।
 यजमानस्यानुगमनमाग्नीध्रं यावत् ॥ दक्षिणा इव्यमाग्नीध्रं दक्षिणेन स्थापनं ॥ सुब्रह्मण्यं । च
 प्रेष्यति वा ॥ सदोगच्छति विस्वरिति ॥ विस्वः पश्य व्यंतरि द्वां प्रेरुते यतस्व सदस्यैरिति सदस्यान् ॥ आ
 स्नानमघेत्याग्नीध्रगमनं ॥ दक्षिणादानार्थं ब्राह्मणमघविदेये ० सुधातु दक्षिणां तत्रोषविश्वद
 क्षिणा संकल्पः ॥ कुत्रायवान्गृहीत्वा अघं अष्टाष्टौ माव्यस्य क्रतोः समृद्धयं वांशत इत्य
 नेनाग्नीध्रं हिरण्यादिदानं ॥ आदिष्टं दक्षिणा नं यो विभागः सोऽग्नीध्रं त्रिगृह्यतां ॥ मंथौदनतिलमा
 षानामालंभनं ॥ तत आग्नीध्रं निष्क्रम्य क आत्रेयं क आत्रेयं क आत्रेयमित्याह ॥ पुनरत्रिगोत्रो ब्राह्म

निरिद्रायत्वामरुत्वते सां दयामि प्रति प्रस्थातुः सकाशात् यात्रं गृहीत्वा क्षेत्रध्वर्युभ्यां भक्षणां माज्जालीयेषा
त्रं प्रक्षाल्य खुरसादनां होतुः युरस्तात् प्राङ्ग सनां मरुत्वतियशस्त्रे प्रति गददाना गतस्तोत्रोयं जनिष्ठा उग्र
त्येतस्यां मदा मादे वेति सकृत् प्रति गतः ॥ शस्त्रांते प्रदक्षिरामावृत्य हविर्दनिंगत्वा मरुत्वती यथात्रादाना प्रति प्र
स्थातुरित्तो न कुड मरुत्वतियग्रहं ग्राह्य कलशात् उपयामगृहीतो सिमरुत्वाती त्वो जसे गृह्णामि ।
परि मार्जनं सादनं ॥ अतिक्रम्यात्रा व्याहाध्वर्युः ॥ उक्ताया यजसो मस्य । वषट्कृते ध्वर्युमनु प्रति प्रस्था
तुर्हमः ॥ इदमिद्राय मरुत्वाते स्विष्टुहते चाचमसानां कपनं ॥ प्रदक्षिरामावृत्य सदसो गत्वा होतार
पृष्ट्वा भक्षः होता यात्रमादायाध्वर्युं पृष्ट्वा भक्षः ॥ अनुपहृत्य कुड मरुत्वतिय भक्षणा प्रति प्रस्थातुः
माज्जालीये यात्रं प्रक्षालनं । खुरसादनं । होत्रादीनां यथाक्रमेणानुपहृत्य चमसानां भक्षणा । आप्य
यनं च ॥ दक्षिणा हविर्दनिस्पयश्चासादनं ॥ शुक्रयात्रेण कलाशान्माहेद्रग्रहणां । अचारश्चैवा
महा उज्ज्वलं वदाचषणो प्राभिर्भूतः ॥ उपयाः महेंद्राय त्वा गृह्णामि वाग्यमनां परि मार्जनं ।
सादनं पेषते यो निर्महेंद्राय त्वासादयामि ॥ शुक्रं शतभृत्या सेकः नृणां भ्याग्रहमुपस्पृश्योपावर्त्तयि
मिति पृष्ठोपाकरणं नतो वस्तोत्रमिति ब्रूयात् । ततश्चत्वारः । प्रेषाः सावकोशाः अभिषेकतारो निषु

राउता॥ ऊर्जितखलानुधादयता॥ अग्नीदाशिरंविनय। सोम्यस्यविज्ञात॥ रुजीषमिश्रमा० शुभमिषुएवंति
अभिषोतारः॥ अमिषवाथनामीषांतरेणाहरणां। पारिप्रक्षालनं। हिरण्यबंधनं। देवस्यत्वेत्यदिमा
दायवाचंयुक्तिमाभेरितिप्रहरणांतरेणामिध्यानं। पुनरुत्सुज्यकुट्टनंवारंनेयं॥ आप्यायनंअ० शु
र० शुष्टेइति॥ प्रागपाचाचनौ। संनरण्याधवनीयेवधायाहयाहरणंशुक्लं। एवंद्वावभिषवो
पुनःतृतीयवाचनंते० द्विणाचतुर्थवाचनंप्रागयागितिलह्मं। वास्त्रयमानेआधवनीयेक्षजा
षस्यावधानं। सादसिस्तोत्रोपाकरणं॥ अग्नीसवनयानिर्वायः॥ वाचस्यतिथेषादि। पात्रासादनेष
प्यग्निहोत्रहवण्यादि॥ कर्पूरैकादशकपालानि। वारुणाध्वमेककपालं। शम्याकुस्माजिनोत्त
खलमुसलंडपलं॥ नवजापात्री। शारवोपवेशः॥ उपसर्जनीपात्रं। पंचविलापात्रापुरोडाशपा
त्रीष्टताचदानंषधंव्रीहियवाः। चरोरुपकल्पनं। मंथविलोडनम्प्रायकल्पनं॥ सवनीयहविप्र
हरणानंतरंसोम्यग्रहरणं। सोमायजुषंग। वरुणाज्जुष्टं। प्रोचरोत्वाधिकं॥ पंचविलापात्रनंतरंपु
रोडाशपात्रीसंमार्गः। समाज्जनप्रतिपत्तिः॥ अशिरंविनयनं। शेषमाध्यादिनसवनवेरं॥ पञ्चपुरो
डाशवर्जास्तोत्रोपासनं। निःकेवल्यशस्त्रस्याशस्त्रातेप्रदक्षिरामावृत्यमहोदयात्रं गृहीत्वात्राव्यहोचक

शायजसोमस्यावषकारानुवषकारयोहेहोमं॥ इदं माहेंद्रायस्त्रिष्टुतेवा॥ हयमाने चमसानेकं
 पनं। प्रदक्षिणामृत्यसदोगत्याहोतारं सद्धामभक्षतां होतां धेनुं सद्धामाज्जलित्येप्रक्षीत्यरचरे
 सादनं। चमसिभिश्चमसभक्षणांमनुपद्रयसर्वभक्षः॥ माज्जलित्वाखरे सादनं। चमसिभिश्चमस
 भक्षणांमनुपद्रयसर्वभक्षः॥ माज्जलित्वात्रमात्रेविशेषः। इन्द्रायत्वीदवाय्यं यज्ञस्यापुषेगृह्णामी
 तिमागच्छवाकविग्रहादसतीचयदीसेकः सकलः एकधेनाद्विच॥ इदं तृतीयः सवनं वा
 वीनां वसीयोनयंत्य। इदमिन्द्रो योतित्यागकविग्रहीते परस्तामदोहारितिष्टनाप्रशास्तः प्र
 सृहीतिप्रैः पर्यतां एहियजमाने। अथसूर्ययजमानः प्रतिप्रस्थात्रग्रीदुन्नेतारः पूर्वद्वारेणाहविर्वा
 नप्रविशति॥ पत्नीचापरेता॥ द्वापिधानां यतभेदुपरिसृष्टं सवेभ्यः कदाचनेत्यादित्यप्रस्तां
 सशेषां कदाचनं स्तरीरसिं घृच्यत आदित्यं भ्यस्त्वा गृह्णामीति प्रपद्यते पुनः कदाचनेति क
 दाचनं प्रपद्यते॥ दिव्यादित्यं भ्यस्त्वा गृह्णामीति कुशां॥ तद्वानां दध्याश्रीणात्येनं पाश्वमेतैर्घघ्ने
 वायज्ञो देवानामिति यज्ञो देवानां सदादित्यं भ्यस्त्वा उपाः सुसवनेन मिश्रयति विवस्वचादि

प.
३५

35

तेतिविवस्वत्रादित्येषतेसोमपीयस्तस्मिन्स्वा। उपा० सुसवनमुच्चेत्प्रयच्छति। आसृजयास्तु इति प्रयच्छन्ने
 षः। आधवनीये च मसे वा सोमवतया ह्यो वधाय स्थाने निदधति। अथा दृतद्वारे निःक्रामतो ध्वसु प्रतिप्रस्था
 ता रौद्रा रायचरणां॥ यजमानस्य अचारश्च निःक्रमणां॥ ग्रहमपि धाय पाणिना स्खाल्यावा॥ आदित्याभ्या
 नु ब्रह्मात्यवाचनं॥ तंश्चावया प्रत्याश्वा वणां प्रियेभ्यः प्रिय धामभ्यः प्रियव्रतेभ्यो महस्वसरस्य पतिभ्य उ
 रो रंतरि ह्यस्या धा ह्येभ्य आदित्येभ्यः प्रेष्या। अथ वा अनुब्रूयात् प्राक् अस्य मंत्रस्योच्चारणं। ऊचा प्रति
 प्रस्थात्रे प्रयच्छति शेषः॥ अत्र सूर्यरा प्रेषः। वागस्येन्द्रमसीत्यारभ्य विष्ट्यापं स्थानां तमाध्यादिनसवनवतः।
 आययरा मादाया सिंचति पवित्रे दधिपतभृतं॥ नैष्ठ्यप्रयरा स्तु सोमनिनयनं। प्रतिप्रस्थाता संस्रवौ॥
 उन्नेता उदंचनेन च मसेन वा आधवनीयात्यवित्रे सोमो सेकः। तत आग्रयरा ग्रहरां सर्ववतः॥ अत्र वाषाड
 शीग्रहरां॥ उच्यं चोत्तमेष्वेकया। धारया। पतभृत्या शिरमा सिंचति आशीर्मनुज्जमु तस्तु प्रजा० सपत्नी
 न। आशिरंदधिविनीतं। अदस्ये नरइत्येनमवेकतेयनी॥ पाणि प्रक्षालनं। आध्वसु प्रतिप्रस्थात प्रति
 हर्त्तु चंतः समन्वारश्चानिः क्रमणादिमाध्यादिनसवनवतः। इयांस्तु विशेषः। स्रयमाने उन्नेता धवना
 ये सोमं पवित्रमंतर्धाय पतभृत्या सिंचति। प्रतिप्रस्थातः पशो संवदस्वेति। तत एव कुं मेरुजीषकरणा

राम.
३५

धिष्णविस्तरां॥ अनुष्टुप्वांबर्हिस्तराणां सवनीयानां प्राणां दानं सर्ववत्। सौम्यवोरुणा योश्च। सोमंगच्छ
 । वरुणांगच्छा दित ५ हविः प्राप्तिता इति श्रुतमित्येव ब्रूता न श्रुतं भगवो न श्रुतं ५ हि। संते मन इति
 हृदयाभिचारणादि प्राकृतं॥ अथ ये द्वागस्य हविषोऽनु ब्रूहि। अथ ये द्वागस्य हविः प्रस्थितं प्रेष्य॥ अ
 न्यत्रायुक्तं। उच्यते दावने कं पाशुके अत्यप्रधनं ते त्विष्टकृदयं ग्रहाणां विन्साहो मश्चयथ क
 एथ क॥ समासि च्यादि ग्याधारणां माज्जनां ते सवनीया सादनादि धिष्येयिनिधानां तमाध्यं दिनस
 चन चेत॥ त्विष्टकृदं ते संचराभ्युद्गारां उनीयमानायां अनु ब्रूहि। उत्तरवेदि मपरेण च मसानां विरल
 नां पराणां होत च मसंग्रहात्वा आ व्याह॥ तृतीयस्य सवनस्य कृभुमतो विभुमतो वाजवतो ब्रूहि
 मतो विष्णुदेव्या वतस्तीव्रांश्च आशीर्वत इन्द्राय सोमा अस्थिता अेष्य। होमानंतरं॥ प्रैल होतुश्च मस
 इत्यादि आशीर्वतो भ्युन्नयध्वमिति विशेषः। आशीर्वतो न्रय न॥ आश्रावणादि प्रशास्त यजित्या
 दि माध्यं दिन सवनं वते॥ उडाभक्षात्पर्वहं वदने यथास्व च मसे यजमान पितृभ्यः पिंडदानं।
 येषां च मसानं संति ते यथावेद च मसे। यथानेष्टु। चमसे ध्वयोः। तत्र विधिः। उडा मध्याह्न्यं दार्थं उच्यते
 दाय हविर्द्वीन गत्वा स्वचमस स्यात्तदक्षिणा मुखो पविश्या यस्य नीवि बंधने कृत्वा सव्यं जानु निपात्य

प.
३६

36

गोत्रयजमानपितः असु कशर्मन्नेतत्तदित्यादिषु कृपिंडदानं अत्र पितर इत्यादिजपः अमी मदंतेति चाना
 विविस्सं सनादिसूत्रदानां जीवपितृकस्य पिंडदानाभाव इति कर्वाचार्याः । हविर्यज्ञत्विज इडां प्राञ्च
 त्याग्रीश्रीयो समस्य मार्जनं यवित्रप्रतिपत्तिः ॥ भागसमर्पतां उषां श्वंतयामि योरन्यतरेण सावित्रह
 रां वाममघेति ॥ दशापवित्रेणाग्रयणस्थाल्याः । वाममघसवित० स्याम ॥ उपयामगृहीतोस्ति० भ
 गायगृह्णामि परिमार्जनं देवाय सवित्रे नु ब्रूहि । आश्राव्य देवाय सवित्रे प्रेष्या ॥ वषट्कारे होम
 नमरु ॥ अभक्ति तेन महावैश्वदेवग्रहणसु ययामगृहीतोस्ति सुशमसीति । उप० यनमः विश्वेभ्य
 स्वादेवेभ्यः गृह्णामि परिमार्जनं सादनं स्थानं प्रदक्षिणावर्तनं । पृषते यो निविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः
 सादयामि होतुः पुरस्तात् प्राडासनादिप्रतिगरदानां तं पर्ववत् ॥ एकया च दशभिश्चेति प्रास्यमा
 ने द्विदेवत्यापिनियात्राणि प्रतिप्रस्थातो प्रक्षाल्य त्वरे स्वस्थाने निदधाति । प्रधावाय जैरित्येतासु
 मदामोदैवेति त्रिः प्रतिगर ॥ स्वाहु । किं लाया सुवेद्यं न प्रदक्षिणावर्तनं ग्रहादानं आश्राव्य
 चाश्रायजसो मय्येत्स्विष्टकृते ॥ कृणुमाने च ग्रहानां कर्पणं । ग्रहमादाय होतारं पृष्टुमरुः । होता घृष्टं
 च सष्टाभक्तः । मार्जालीये प्रक्षाल्य त्वरे स्थापनं होत्रादानां यथा कर्तव्यं नुपयुक्तं यच्च मयमरुणं सर्वम

राम.
३६

रुःगमाज्जालीयेप्रकाल्यपश्चादुत्तरवेदेस्थापनमुन्नेतुः सौम्यस्यप्रचारः॥प्रियेराधाप्रेत्यास्तादनांआ
 लंभनंक्रवात्रसदत्रिति।नात्मा लंभः।आज्यग्रहाणां।उपांशुयागवच्चतुर्गृहीतांजमदग्नीनांपंचगृहीतां
 अतिक्रम्या आ व्याह॥अग्निं हतस्य यज।इदमप्रयो हतेश हउपांशु।वषट्कारे होमः॥तुक्तामुपस्त
 राणां।मध्याह्नवर्द्धिदिवदानग्रहाणां।प्रत्युपस्तराणां।नरुताभ्यंगः।अतिक्रम्या आ व्यसौम्यः।सौम्यस्य य
 जेति सौम्यस्य यागः॥इदं सौम्याया पुनरुपरिष्ठादायायतश्चतुर्गृहीतेन स्य यागः।तत्र विष्णुं हत
 स्य यजेति इदं विष्णवे।विशेषः॥अन्यतरतो वा हतस्य यागः।तत्र परवदज्यं गृहीत्वा आ व्य अत्रा विष्ण
 तस्य यजेति विक्रमः इदमग्रा विष्णुभ्यां।सूत्रिधानं।न संचराभ्यं कृत्वा।एवमप्यतिरात्रे आश्विमयागां
 तेन संचराभ्यं कृत्वा।किंतु सवनीयस्विष्टं कृतं ते संचराभ्यं कृत्वा॥आज्यमासि चोद्गात्रे सौम्या
 प्रयच्छति।तच्च ज्यं लौकिकं विष्णु व्याघारणां।चतुर्गृहीतं प्रचरेत्।आविष्णुं सुनु होति।त्रिभिः शाल
 कैः शाला को भवति।ते च प्रति विष्णं त्रान आदाया ग्राधो धारयति।तत्र यथान्यत्तेषु विष्णुं सुविष्
 रसाति प्रतिमंत्रं जुहोति विभूरसि प्रचाहणाः स्वाहा इत्याग्नीध्रे॥इदं विभवे प्रवाहणाय।मंत्रान्ते स्वाहा का
 रः सर्वत्र।विभूतेनैवाज्यरोषेण चक्षिरसि हव्यवाहनेः स्वाहा।इदं वक्रये हव्यवाहनाय।एवं प्रशास्त्र

धिष्येष्वात्रोसिप्रचेताः स्वाहा। इदंश्चात्रायप्रचेतसेतयोसीति ब्राह्मणाद्वंसिधिस्यो इदं तथा यविष्मे
 वेदसे। उशिगसिकविस्वाहापोतविष्मे॥ इदं मुशिनेकवयो अघां रिरसिबं भारिरिति नेष्टविष्मो इदम
 घारयेवं भारये। अवस्वरसिदुवस्वानित्यखा वाकविष्मो इदमचस्पवेदुबस्वतो शुंक्षुरसिमो जुलिय इति
 मज्जालियो इदं शुंध्यवेमाज्जालियाया पुनः पश्चादाग्रीध्रीयेत्सीमिष्टया। प्रतिप्रस्थाता इतरेणापात्रेणा
 प्रप्राणायत्नीवतग्रहरां उपया। सिद्धहस्यतिष्ठतस्य रुध्यासां कुशांतद्वानां प्रचरणां शोषेणाग्नीरात्त्यो
 नं अहं परस्तादहं गुहायरा परिमार्जनां अघोर्युरतिक्लम्याश्वाव्याह॥ अग्रात्यात्नीवतस्य यज॥ वषट्
 तिआग्रा इदं पत्नीवनं स्वाहा। उत्तराद्वहोमः। इदं पत्नीवदपितृबुभ्यां। आग्राध्रियेगत्वोपहचप्र
 त्कपदवौ अधर्युः प्राह। अग्रात्रेष्टरूपस्त्वमासीद। नेष्टः पत्नीमुदानय। उद्गीत्रा संख्यापय। उन्ने
 तर्हो सुश्रमसमन्तय सोमं मातिरोरिचइति। प्रभावयोत्फुट्टादिषु॥ अग्रात्रेष्टरूपस्त्वगुपवेशनं।
 उभाभ्यां भरुणां॥ आग्राध्रेपात्रप्रत्ता लनां खरेसादनां होचसादीनां पुनयेन मुन्नेतः नेष्टः पत्न्या
 नयनमपरेणादारेणा। शिरसः प्रोणाचनं। तण्डुलमादाय होतृचमसमुपसृश्य स्तोत्रोपाकरां।
 प्रारब्धस्तोत्रेनेष्टपात्रेन हस्तां यत्नीमाह॥ पच्यद्वा तारमीदृश्व। प्रतिहिकारमीदृश्व प्रजापतिव

पासि-प्रतिनिधनमुर्वसिकः। एवं हिरपरं पत्न्युद्गात्रानुजातमद्यतीक्ष्णतावाशस्त्रप्रतिगरौ॥ स्वडुः
 किल्लीयास्तुयादिकं मदा मोदैवेति। एवानइद्रो मघवेति शस्यमाने क्रव ६ होतृ चमासे च नयति
 क्रवैर्क्रवेणोति प्रति प्रस्थाता॥ क्रवैर्क्रवेणामनसा० स स्फुरत। यजमाने च मसे वै चाने रस्यावने
 यने पक्षे शस्त्रांते प्रदक्षिणावर्त्तनं। अग्रहत्वा रा। चमसादानं॥ आप्यवाह उक्त्वा॥ शायजसोमा
 ना। वषट्कारे होमः॥ चमसहोमः। नात्र प्रदक्षिणावर्त्तनमग्रहत्वा रा। अध्वर्युहोतृभ्यां होतृ चमसे भक्ष
 णां। होतृ रन्येषु चमसेषु ब्रह्म चमसपर्वकं आग्नीध्र चमसांतं वषट्कारनिमित्तं भक्षणां। इतरेषां चमसिनां
 समाख्या निमित्तं भक्षणां। होतृः स्वचमसेऽध्वर्युहोतृपुनः समाख्या भक्षणां। पात्रप्रक्षालनं। प्रशास्तः
 प्रसुहोति प्रेषादिसर्षणांतं॥ उल्मुक समासादि धाराचुयां जातं पशुवत्॥ अत्र पक्षे षोडशीयागः। तत्र
 च सोत्रयने स्तोत्रोपाकरणां। शस्त्रांतरे प्रदक्षिणा। ग्रहमादाया आवाहोत्कृत्वा यजसोमानां। वष
 ट्कारानुवषट्कारयोर्होमः॥ चमसांतं च। प्रदक्षिणा। अध्वर्युहोतृभ्यां इन्द्रसंघाडितियह भक्षणां। हो
 तृः स्वचमसे पुनर्होतृः समाख्या भक्षः। पात्रप्रक्षालनं। चात्वा लेख्यपने॥ आग्नीध्रं द्वा अगार। हर
 णां। अनेकपाशुके सर्वगुदप्रलदहोमः। ययस्यापक्षेत्र उयाजाते स्वरुहोमः। पयैकादक्षि न्यामप
 यस्यापक्षेत्र मध्यमवज्रं स्वरुहोमः। तेन दिवं वोक्षमोगद्यत स्वर्ग्योतिः एधि वोभस्मना एणात स्वाहा॥ स्क्रु

हते अग्रेर्वनस्पतेरिंदस्य वस्तुमतो रुद्रवत आदि. सोमस्योज्जितिमिति अग्रिर्वनस्पतिरिहो वस्तुमतो रुद्रवत आदि.
 क्रुवाना. सोमस्तमपनुदेत ॥ अभ्यरुज्ज्वादि धुरिनिधानांतं सहशाखया प्रस्तारः ॥ प्रहृत्य तरां वाजिनया
 गोभक्षंतः स्कृप्रिधनं द्रोणकलशेहारियोजनप्रहरां ॥ आययतात ॥ उपयामग्रहीतो सिहरिरसिहारियो
 जनो हरिभ्यां त्वा ॥ कुशावंतर्धाय धानावपनं ॥ हयेद्धिनास्था ० इन्द्राय ॥ परिमाज्जनं ॥ उन्नेतुमर्द्धि
 करणां धानासोमेभ्यो नु ब्रूहीत्युच्यते ॥ आ आ व्य धाना सोमान्प्रस्थिता श्रेष्या वषट्कारानुवष
 ड्कारयोर्होमः ॥ इदमिन्द्राय हरिवते स्विष्टकृते च ॥ यक्षे सर्वस्य ॥ असर्वहोमे भक्ता हरणां उन्नेता
 होतारं पृष्ट्वा भक्ताः ॥ होता उन्नेतारं पृष्ट्वा भक्षयति ॥ उत्तरवेदो सहसिवाधाना विलोभः ॥ आलं इत्य
 र्थः ॥ सदस्य वध्नाणां धानानां ॥ उत्तरवेदो बानिवापः ॥ यस्ते अश्वसनि भक्षो ॥ भक्षयामि ॥ अने
 न प्राणा भक्षः ॥ शाकला धमर्त देवस्तस्योतिप्रतिमंत्रं ॥ सर्वेषां ॥ इदमश्वरतिषा गाः देवक्ष
 तः मनुष्यः पितृः आत्मः एनसं पृष्ट्वा हमेनो ॥ चात्वालमपरेण हरितकुशानवधाय यस्त
 वमसा वमशानं ॥ अचमसिनां संहिते चमसा वमशानं ॥ संवर्षसेति मुख्या न्यालभंते ॥ संव
 र्षसा ॥ लिष्टादधि क्राक्ता इत्याग्नीध्रे दधिभक्षणां ॥ सर्वविजां ॥ यज्ञतमे अत इति वेद्यो लभा

राम.
३८

दिपत्नीसंयाजाः पशुवतः ॥ अनेकयाशुकेसर्वमिज्जघनीभिः । दक्षिणाग्निहोमांतेवेदविमोकः
 पक्षेयोऽक्रस्य । नवसमिष्टयज्ञेष्वित्यहोतिसमिद्रा इति मतिमंत्रः । समिद्राणो मनसा पाप्मिण्यानां स्वा
 हा ॥ इदमिद्राया संवर्चसा लिखं स्वाहा इदं त्वष्ट्रे ॥ धातारतिः ॥ दधाते स्वाहा इदं धात्रे । सुगा
 वो देवाः ॥ वसति । स्वाहा इदं देवेभ्यः ॥ यां ३ आवहति धातु स्वाहा इदमप्रयो विय ॥ हित्वा
 विष्णुं स्वाहा इदमप्रये देवा गात्रविदः इदं वाताय ॥ यज्ञयज्ञगच्छं इदं यज्ञाय ॥ एषते यज्ञाय
 सपते ॥ इदं यज्ञाय यज्ञपते ॥ स्वाहा कारः सर्वत्र ॥ आसंधो दुर्बयो चात्वाले ॥ हरति । सोमलि
 संवाकं स्म विषाणामेषले चात्वाले प्रास्यति । मोहिर्भर्मा एदाकः अनेकयत्रिके अग्निदि एदाक
 राक्षो विपरिणस्यते ॥ प्रतिप्रस्थाता च शंकुमेखले योऽक्रं च दृष्ट्वा बंधनयक्षे ॥ उरुठं हीति यजमा
 नस्य वाचनं । सामगादेति प्रेषः । गानं । विधेन पठ न सर्वेषां । आसंधो दुर्बयो चात्वाले ॥ हरति । सोमलि
 गमने । अरु पथे उदका ते च पुनः सामगान प्रेषः । गानं । निधनं च ॥ अपो वक्रमयच्चाचनं नमो
 वरुणा येति । बाहु गृहीतं यजमानं । नमो वरुणा याभिधितो वरुणा पपाश इति ब्रह्मि पाशः ॥

पं.
३८

39

रुगाप्रधासवदवमथेष्टिः। निष्काषस्थानेवारुगाः पुरोडाशः॥ एककपालेनेष्टयाकृजीषग्रहाण॥ स्विष्टकृ
तेचसकृत्॥ प्रणीताविमोकांतेसमुद्रेतइत्यर्जुंभस्त्रावनं॥ समुद्रेतेहृदयमस्वंतः० मयस्वाहा॥
विसर्ज्योपतिष्ठते॥ देवीराय एषवोगर्भः० परिचवत्स्व। कृजीषकुंभमज्जनं अवभृथनिचुम्परा०
स्यादि॥ कृस्माजिनांतमज्जनं॥ मांमैन्द्रियज्यैष्ट्यैष्ट्यं यौषा॥ युत्रायत्तस्माजिन्दाने॥ यजमा
नयत्प्योः॥ स्नानादिसमिदाधनांतं चरुगाप्रधासवत्॥ सोमलिप्रप्रासनमुदकोनदानं चा
मसां॥ उदयमित्फत्रैत्रोत्रीताः॥ आमहीयांजयंतोगच्छति॥ अप्रपामसोम० म० मत्स्यस्योति। यथेतमेत्या
हवनीये। समिदाधनांतं॥ कृस्माजिनमंकेहृत्वाशालाद्वार्यमपरेणयजमानस्यासनं। संस्तुत्याज्यं स्त
वाडुतिहोमोधायोस्तत्तरवेघाहचनीय॥ मैद्रियज्यौष्ट्याः॥ अष्टममग्निदध्मात्स्वाहा॥ इदमग्रयोक्त
स्माजिनं निधायोदयनीयाप्रायणीयवत्॥ अथविशेषः प्रथमोऽग्निः पथ्यास्वस्तिष्ठत्युथी॥ व्रत
ग्रहाविमोचने॥ शालामुखीयेउदयनीयेनचरतीतिष्ठते॥ गोपशुः कलौनिषिद्धः॥ वशाभावो
अजोत्तदभावेपयस्या॥ तत्रशाखाच्छेदनाद्यवगृह्णतांसांजाप्यवत्॥ मित्रावरुणाम्यांभागमिति वि
षः॥ उपवेषनिष्पत्तिः॥ पवित्रबंधनं॥ षड्गस्यापाकरणं॥ षडासेनां वाचस्पतिप्रेषः॥ प्रणीताप्रणयनां॥ उत्त

राम.
३८

वेद्यहवनीयेपरिस्तराणां पात्रासादनं॥अग्निहोत्रहवनिर्वज्रः। पवित्रेष्टेदनानिपवित्रे॥ आज्यस्थालिकि
 रासुष्टिः। दोहनचतुष्टयं। योक्तृसुवः॥ क्रवासन्नहनावाष्टादनानि। परिधयः। विधृत्ये॥ आज्यंही
 तषदनां॥ जुहूभृत॥ वाजिनभांडे। प्राश्नित्रहरतो॥ इडापात्री। उपकल्पनीयानिइंधाकाष्टद्वयं॥
 अष्टादशवा। प्रस्तरबहिः॥ दधिचावापमनं। पवित्रकरणादिप्रोक्षणासंस्कारांतं। वज्यादिपात्रप्रो
 क्षणां। अंतःपात्ये॥ प्रोक्षणांनिधनां। वाग्विसर्गः॥ आज्यनिर्वयिवेदबंधः॥ उपसृष्टादियरिक्ता
 लनांतोदोहः॥ आज्याधिप्रयरां। पर्यग्निकरणां॥ उदंष्टतेदधि॥ प्रोक्षणांप्रेषः॥ नस्योदकप्राहा
 रः। नपाण्योरवनेजनं। अंतःपात्येस्येध्वबहिरासादनं। कृचानंतरं जुह्वादिसंमार्गः॥ प्राश्नि
 त्रहरणंष्टतावदानवाजिनभांडपात्राणां संमार्गः॥ वेदाग्रप्रासानादिआप्रधिसंबंधयत्रानाही
 त्वां क्रवायामेवचतुर्गृहीतग्रहणां। पुनः पात्रानांहीत्वोत्तस्वेदावागममं॥ इंधाप्रोक्षणादि।
 नवेदिप्रस्तरबहिः। बहिरसिक्तेत्वा। नवेदिस्तराणां प्रक्षणाप्रस्तरबहिःप्रदानादिअन्यैरच
 ष्ठादनांत। इंधान्समिदाधनादिस्तृग्यादनांत। तत्रविशेषः। नोत्सुकंअष्टतवत्योजुह्वयभृतोष्ट

तत्राष्टवर्जमंत्रेणासादनं घृताद्यसिक्त्रवानाश्रेति क्रवा। वाजिनभांडस्योषस्तराणां वाजिननिषेकः। अ-
मिच्छो ह्यसनाप्राणादानमित्रावरुणौ गच्छेति। वाजिनोगच्छेति वाजिने। आज्यस्थालीपयस्यावाजिनान्यादा-
योत्तरवेद्यागमनं। यववदासादनं। आलंभनं। आत्मा लंभः। उद०। व्रतग्रहणं। होतृषदने। सदसिहो-
तरेहीति। इधमप्रक्षेपः। आहवनीयोपवाजनं। अग्निसंमार्गं प्रेषे प्रिसंमार्गः। आश्राव्यहोतृवरणां। न-
निक्रवः। नोत्तराचारः। आज्यभागप्रभृतां प्रकृतिवत्। मित्रावरुणाभ्यामनुब्रूहि। मित्रावरुणौ
यजइदं मित्रावरुणाभ्यां। नभागचत्वरिकरणा। नसंचराभ्यर्च्ये। चरागप्रशिवावदानं भवत्येव।
समस्यमाज्जनं। पवित्रप्रतिपत्तिः। अग्निसंमार्गः। बहने मित्रावरुणा योहृजिति। मित्रावरुणौ तम-
पनुदतां। जुह्वाभ्यर्च्ये। दिप्रस्तरप्रक्षेपांतं। सदशाखया। वाजिनयागोभृतांततः॥ संवादशायो-
र्व्यकपोरभावः। परिधिप्रक्षेपः। संस्रवाडुतिनेदेशे निधनं॥ अत्र वाजिनयागः॥ वेदयोः अविमोकः
आवेदेस्तराणां। अन्यैरचष्टादनं। बर्हिहोमः। प्राणीताविमोकः। व्रतविसर्गश्चेति॥ ॥ इति पयस्या॥
अथोदवसानं। याप्राजहिते समारोयः। निर्मथ्योदित्याग्रेयः पंचकपालो हिरण्यपदक्षिणाः। आ-
चनपंचकपालेन पु। पुरोडाशपात्रेका। कपालानि पांच। आथवापशुवदाडुतिः। चतुर्गृहीत॥

स्तवेरावोरुविस्मविति। यथाशक्तिदक्षिणा। तंदते पुनरुच्यसायमाहुतिः बहिरादीयनं लौ। कि
 केयो। स्वकाले प्रातर्होमः। सप्तसोमसंस्थाः। तेषां प्रथमोऽग्निष्टोमः। उच्यते योऽश्वपतिशत्रा एतम
 अग्निष्टोमविकारत्वं॥ अत्यग्निष्टोमस्य च। योऽश्वविकारो वा जयेय॥ अतिशत्रुविकारो यो यमिः स्व
 प्रकृत्यपेक्षया कृतकरणा। यशयेत्येतेषां संस्थाविशेषाणां साधयेत् च्योष्टावाकमभिसंतिष्ठते।
 होतारमितरेभिसंतिष्ठते वैश्वराजन्ययोः सोमयागेष्टाभवतितदा सोमेन सह न्यग्रोधसि भीवतैर्गोप
 नस्य क्रयराप्रभृति सोममावृता समानमासादनादिकर्तव्या। अन्तिषवात्रिकसोमश्च विकारत्वा
 त्रकृतावप्यहः। चमसौ न्ययनकाले वाहृत्य देवांसमघयजमानचमसोऽन्नयनं॥ हयमानेषु चमसे
 षु कुशतरुणा नज्जहोति अहत्वं दस्मीति॥ अथ पुंरुज्जहोतीति॥ ॥ सोमिके कर्मणि वाण्यतो भवेत्
 जरसीति हिरण्यवत्यां हयमानां यो दक्षिणेनोपवेशानां। सोमक्रयणां नीयमानां दक्षिणोऽनुगच्छेत्
 यावक्क्रया॥ कीर्ते प्राडः तीत्यपूर्वेणानः परीत्यापरोऽवा दक्षिणोऽनुगच्छेत्पानिधानात्तदक्षि
 णाग्निमयरेणास्वस्थाने वा घर्मस्तंबयजु हरिष्यत्याहवनीयदेशदक्षिणेनास्ते वेदिसंलाभः। प्रा
 प्रागग्निष्टोमप्राणयनादाहवनीयं दक्षिणेन। अथ वायव्ये कर्मक्रियते तत्र दक्षिणतो ब्रह्मा। आस

प.
४१

वनीये प्रणीयमानेऽप्रतिरथस्य द्वादशाध्याकचोब्रुवन दक्षिणोऽनुगच्छेत्। अग्नौ। सर्वत्रैको प्रणयनो दे-
वा विधमनात्। स्त्रीर्त्वा यो वेदो यथो प्रयोजनं गत्वा ब्राह्मणस्य ने उपविशेत्। अग्नौ मप्रणयनार्थं धिष्यात् उत्तरे
रागत्वा आलाद्वार्यं पूर्वरा एत्यातस्यैव दक्षिणत आसीतात् ४ सोमेति वै सज्जिने ऊते ते नैव मार्गे रा सोमे
गृहीत्वा प्रिमुनुगच्छेत्॥ यजमानस्य वा सोमग्रहणं आग्नीध्रं गत्वाऽन्यस्मै प्रदाय सोमं॥ अनिहिते यो धिष्ये
सुत्तरे तोत्य तत्रैव दक्षिणत आसीत् अयत्र इति हिता ये वै सज्जिने ऊते पुनरन्यस्मै गृहीत्वा अन्यस्मै च
दात्वा हवनां यं पूर्वरा तोत्य दक्षिणत आसीत्॥ अन्यो यजमानः। अयत्र सने ब्रह्मसने उपविश्योत्तरेणाधि-
स्यं सर्वे रा आलाद्वार्यं गच्छेदपस्य शनार्थं॥ अथ वा एवमेवेत्यान्यः तस्मिन् दक्षिणत आसीत्। विपुष्टो मे प्र-
तिहत्तार भैत वा। सत्रे नियमः॥ प्रस्तोत्रा मंत्रित एते देव सवितः सुत सविनुः प्रसवत्याहा देव सवितरे तद्व-
हस्य ते त्फत्का प्रेति वा सुत सविनुः प्रसव इति॥ रश्मिना सत्यायेति वा प्रतिमंत्रं॥ असौ यामे पुनरावृत्ति-
रमीषां॥ येन प्रवेशनं तस्मिन् सप्यरां। वागसीत्यादिसप्यरां। अत्रा परेणादारेणा प्रवेशनं। पूर्वरा चैव
परे रापयं। प्रशास्तु दक्षिणे स्तां स्तोत्रं शस्त्रकाले मदसि॥ अन्ये ब्रह्मपुरुषाः स्वस्व धिष्या परेणा सारनस्ते

राम.
४१

११००